

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická**

Bakalářská práce

**VEŘEJNÁ KNIHOVNA JAKO MÍSTO
VEŘEJNÉHO SETKÁVÁNÍ**

Petra Krausová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Veřejná knihovna jako místo
veřejného setkávání**

Petra Krausová

Vedoucí práce:

Mgr. Helena Šlesingerová

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a zdrojů informací.

Plzeň, duben 2012

.....

Poděkování

Mgr. Heleně Šlesingerové za poskytnutí odborných rad a trpělivost při vedení práce.

Mgr. Janu Součkovi za podporu a věcné připomínky.

Ing. Stanislavě Stehlíkové a Mgr. Lindě Hajžmanové za rady ohledně citací.

Mgr. Tereze Krausové za překlad resumé.

Obsah

ÚVOD.....	6
1 POČÁTKY BUDOVÁNÍ VEŘEJNÝCH KNIHOVEN.....	8
1.1 Česká čtenářská společnost radnická.....	8
1.2 Spolkový zákon.....	9
1.3 Anketa Knihovna jako instituce národní.....	10
1.4 Založení Svazu osvětového.....	10
1.5 Lidové domy v Německu - inspirace ze zahraničí.....	11
1.5.1 Čítárny pro mládež.....	12
1.6 Zákony o veřejných knihovnách.....	12
1.6.1 Veřejná knihovna v Bostonu.....	13
1.6.2 Zákon o obecních knihovnách ze dne 22. července 1919.....	13
1.7 Spor mezi knihovníky.....	15
1.8 Vzorové knihovny	16
2 VEŘEJNÉ KNIHOVNY V SOUČASNOSTI.....	18
2.1 Doporučení pro veřejné knihovny	18
2.2 Vzdělávání a osobnostní rozvoj.....	19
2.2.1 Kurzy v knihovnách.....	20
2.3 Místní a kulturní rozvoj.....	22
2.4 Sociální úloha veřejných knihoven.....	23
2.5 Knihovny jako místa mezikulturních setkávání.....	23
2.5.1 Romaňi Kereka.....	24
2.6 Knihovny jako místa setkávání seniorů.....	25
2.7 Knihovny jako místa mezigeneračního setkávání.....	26
2.8 Knihovny jako místa setkávání zdravotně postižených občanů.....	27
2.8.1 Fyzické a intelektuální bariéry při využívání služeb knihoven.....	28
2.8.2 Knihovny jako místa setkávání pro zrakově postižené.....	28
2.8.3 Knihovny jako místa setkávání pro sluchově postižené.....	29
2.8.4 Knihovny jako místa setkávání mentálně postižených jedinců	30
2.9 Knihovna jako místa setkávání žen a mužů.....	31
2.10 Knihovny jako místa pro rodiny s dětmi.....	32
2.11 Knihovny jako místa setkávání dětí.....	33
2.11.1 Setkávání během Noci s Andersenem.....	34
2.11.2 Další možnosti setkávání dětí při knihovnách.....	35
2.12 Knihovny jako místa setkávání s významnými osobnostmi.....	36
2.13 Knihovny jako místa setkávání se zvířaty.....	37
2.14 Knihovny jako místa setkávání občanských sdružení a zájmových klubů.....	38
3 PROSTŘEDÍ KNIHOVEN JAKO MÍST SETKÁVÁNÍ.....	39
ZÁVĚR.....	40
POUŽITÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE.....	42
RESUMÉ.....	48
SUMMARY	48

ÚVOD

Veřejné knihovny, tak jak je známe dnes, prošly za posledních dvacet let mimořádnou proměnou. Z jednoúčelových zařízení vyrostly v multifunkční instituce, které se vedle své hlavní činnosti, jíž je i v dnešní době zprostředkování informací a půjčování dokumentů, stále častěji orientují také na organizování volnočasových aktivit. Nad úlohou knihoven v moderní společnosti se zamýšlí řada odborníků. Objevují se teze, které v důsledku nástupu moderních informačních technologií varují před jejich zánikem. Na druhé straně je však nabízena řada protiargumentů, které o budoucnosti veřejných knihoven nepochybují.

Knihovny zde existují již od dob nejstarších civilizací. Sloužily a stále slouží pro ukládání, uchovávání a znovu vyhledávání písemností pro pozdější použití. Knihy dříve představovaly velice nákladnou záležitost, tudíž i knihovny určené pro jejich uchovávání patřily majetným vrstvám nebo církevním řádům. Teprve s příchodem Velké francouzské revoluce¹ a nástupem osvícenství dochází k jejich otevření se široké veřejnosti. První veřejné knihovny u nás vznikaly z již existujících knihoven školních nebo spolkových jejich sloučením a doplněním. Pro naše účely je zajímavá především ona spolková činnost. Představovala aktivity, ze kterých se knihovny postupně vydělovaly, aby se v době rozvoje moderních informačních technologií k těmto aktivitám začaly opět postupně navracet.

Knihovny současnosti chtějí být nejen moderní informační institucí, ale především přívětivým místem setkávání. Uvědomují si, jak významnou roli hrají nejen na poli vzdělávacím, ale i kulturním a sociálním. V době, kdy se lidé k informacím stále častěji dostávají z pohodlí domova a dochází tak k určitému odosobnění v mezilidských vztazích, knihovny představují místo, kde lze tyto vztahy ještě smysluplně, a přesto nezávazně, naplňovat. V neformálním, přívětivém prostředí se tak na neutrální půdě setkávají lidé, kteří by se za běžných okolností třeba nikdy nesečkali. Věnují se společným aktivitám a mají tak možnost se vzájemně poznávat a obohacovat. K setkáním však dochází také neplánovaně, náhodně. Každá návštěva knihovny tak vlastně představuje určitou formu setkávání - čtenářů s knihovníky, čtenářů s dalšími čtenáři, ale také knihovníků mezi sebou. Aktivit v knihovnách se ale účastní také neregistrovaní členové a jednorázoví

1 CEJPEK, J. et al. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. 2. dopl. vyd. V Praze: Karolinum, 2002, s. 58-59.

návštěvníci. Knihovny se tak stávají místem pro všechny, kde není třeba patřit k nějaké organizaci či být členem určité společenské vrstvy nebo skupiny, a přesto se lze smysluplně zapojit do společenského života.

Cílem této práce je vysledovat změny, které vedly k přechodu od jednoúčelových zařízení k multifunkčním institucím. Práce je rozčleněna do dvou hlavních částí. První pojednává o vzniku veřejných knihoven u nás a o podmínkách jejich existence. Zaměřuje se tedy na stav přibližně od roku 1818 až do roku 1919, kdy byl u nás přijat první zákon o veřejných knihovnách. Tato část je důležitá pro pochopení toho, jak se svým zaměřením veřejné knihovny oddělovaly od volnočasových aktivit, k nimž se v současné době zase navracejí. Každá doba klade na práci knihoven jiné požadavky. V počátečních fázích bylo jejich hlavním úkolem povznesení vzdělanosti a osvěta lidu. Veřejné knihovny byly chápány především jako bohaté úložiště knih a dalších písemností, k nimž se nově otevíral přístup nejširším vrstvám. Volnočasové aktivity u nás zůstávaly spíše v kompetencích spolků, ačkoliv situace nebyla ve všech zemích stejná. Tam, kde byl dostatek finančních prostředků, byly již v raných fázích veřejného knihovnictví pořádány přidružené aktivity. V našich zemích se však jednalo spíše o výjimky.

Druhá část práce se zaměřuje na situaci po roce 1989. S nástupem moderních informačních technologií a zejména internetu hledají knihovny nové uplatnění. Rozšiřují své služby a snaží se orientovat na uspokojování nejen informačních, ale také kulturních a sociálních potřeb. Knihovny, tentokrát však již bohaté na informační fondy, se tak určitým způsobem navracejí k situaci, z níž vyšly. Doplnkové a volnočasové aktivity se stávají přirozenou součástí jejich služeb. Pro ilustraci je uvedeno několik aktivit vybraných knihoven. Jsou rozděleny dle toho, pro koho jsou určeny. Ačkoliv mají svá specifika, která je přiřazují danému okruhu uživatelů, většiny aktivit se mohou účastnit všichni zájemci. Veřejné knihovny současnosti jsou tak organizacemi, které plně odpovídají požadavkům IFLA/UNESCO, tedy organizacemi zřizovanými z veřejných prostředků a především sloužícími všem členům společnosti bez rozdílu stejně, tedy bez ohledu na rasu, věk, pohlaví, náboženství² a další kritéria, která mezi sebe stavíme jako bariéry setkávání.

² *Služby veřejných knihoven: směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj*. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2002, s. 11.

1 POČÁTKY BUDOVÁNÍ VEŘEJNÝCH KNIHOVEN

V zárodečných fázích budování veřejných knihoven sehrála významnou roli nejrůznější spolková činnost a budování knihoven pro potřeby těchto spolků, z nichž posléze byla utvářena základna veřejných knihovnických fondů. Jednalo se zejména o spolky vzdělávací, profesní a zájmové, např. spolky hasičské, dělnické, učitelské, umělecké, zpěvácké či tělovýchovné. Je nesporné, že ačkoliv tyto spolky usilovaly o povznesení českého národa i na poli intelektuálním a kulturním, provozování přidružených knihoven pro ně bylo vedlejší činností. Po stránce kvalitativní byly fondy těchto knihoven na velice nízké úrovni, což bylo předmětem stížností mnoha knihovníků. Odborných a naučných knih bylo v těchto spolcích jen velice málo a nebyl o ně ani příliš velký zájem.³ Převažovaly knihy a časopisy humoristické či politicky jednostranně zaměřené. Spolkových knihoven pak ve většině případů mohli využívat pouze členové spolku. Tam, kde byly výpůjčky umožněny za určitý poplatek i nečlenům, lze hovořit již o určité formě knihoven veřejných. Ze spolků pak nejvýznamnější postavení v procesu utváření veřejného knihovnictví zaujímaly spolky čtenářské.

1.1 Česká čtenářská společnost radnická

Prvním úředně povoleným a potvrzeným čtenářským spolkem byla *Česká čtenářská společnost radnická* (dále jen Společnost), ustavená za podpory hraběte Kašpara ze Šternberka 18. ledna 1818 radnickým farářem Antonínem Jaroslavem Puchmajerem (1769-1820) spolu s jeho přítelem a spolupracovníkem, profesorem Vojtěchem Sedláčkem z Plzně.⁴ Cílem spolku bylo znovuoživení a posilování českého jazyka, povznesení vzdělanosti českého národa a zejména pak výchovné působení na mládež. Tento cíl si ostatně kladly v prvních letech své existence i veřejné knihovny. Prioritou byla osvětová činnost zaměřená na informační poradenství v praktických otázkách. Roku 1870 se rada Společnosti usnesla, že umožní přístup ke svým knihovnickým fondům i nečlenům, čímž se Společnost otevřela široké veřejnosti. Takto knihovna fungovala až do roku 1872, kdy bylo usnesení opět změněno a knihy byly dostupné opět pouze členům Společnosti.

³ *Knihovna jako instituce národní : anketa o veřejných knihovnách*. Praha: Spolek veřejných obecních knihovníků, 1928, s. 18-19.

⁴ SUCHÁ, P. *Čtenářská společnost v Radnicích 1818-1968: historie prvního čtenářského spolku v Čechách*. V Rokycanech: Okresní knihovna, 1968, s. 3.

„Že tato služba, při které knihovna zastávala funkci knihovny veřejné, byla vsutku využívána, svědčí to, že v roce 1870 bylo takto půjčeno nečlenům Společnosti 116 knih z 527 výpůjček, roku 1871 482 z 969 – tedy přesně polovina.“⁵ Funkci veřejné knihovny pak plnila knihovna Čtenářského spolku Puchmír⁶ opět až od roku 1923, a to na základě zákona ze dne 22. července 1919 č. 430 Sb. O veřejných knihovnách obecních.⁷

1.2 Spolkový zákon

Roku 1867 vstoupil v platnost nový spolkový a shromažďovací zákon, který význačnou měrou ustavování spolků usnadňoval a vedl k jejich mimořádnému rozmachu. Spolky ve svých počátcích svou činnost chápaly jako činnost kulturně osvětovou.⁸ Ve spolupráci se správními orgány a nejrůznějšími záložnami a spořitelny zakládaly přidružené kulturní organizace – muzea, divadla, besedy, lidové domy, knihovny a čítárny. Jak uvádí Jírový, již za pouhé čtyři roky „po vydání spolkového zákona, tedy v roce 1871, bylo v Království Českém registrováno na 3 367 spolků a společenství. V roce 1888 to bylo již 10 547 spolků všeho druhu.“⁹ Tyto spolky vedle budování vlastních knihovních sbírek podporovaly také zakládání obecních knihoven. Statistické šetření z roku 1905, jež ideově navazovalo na původní, avšak nevyhodnocenou iniciativu Jaroslava Žáka, knihovníka Národní jednoty pošumavské, ukázalo, že v té době byly nejrůznější spolky vlastníky 2 008 českých a 387 německých veřejných knihoven. Z nich pak 619 připadalo na Národní jednoty – pošumavskou a severočeskou, které vznikly v letech 1884-1885 jako organizace podporující společenský život v národnostně smíšených oblastech.¹⁰ Žák konstatoval, že „v zakládání a péči o knihovny je naprostá desorganizace – pracuje tu mnoho spolků, jejichž práce se tím kříží, lečkeré knihovny v těžce obci obsahují namnoze stejné spisy.“¹¹ Základna knihovních fondů, z nichž čerpaly veřejné knihovny, tak mohla být opravdu bohatá, avšak po obsahové stránce byl její stav neuspokojivý.

5 Tamtéž, s. 13.

6 Dle Suché se r. 1868 „Česká čtenářská společnost radnická“ reorganizovala a přejmenovala na „Čtenářský spolek Puchmír“ (Puchmír je literární pseudonym Puchmajera).

7 O tomto zákoně viz níže.

8 JÍROVÝ, Z. *Osvětou ke svobodě: jedna z cest české kultury k současnosti*. Vyd. 1. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2005, s. 56.

9 Tamtéž, s. 57.

10 ŠINDELÁŘ, K. *Dějiny knihoven v českých zemích do roku 1918*. 1 vyd. Praha: SPN, 1989, s. 99.

11 ŽIVNÝ, Lad. J. Deset let veřejných knihoven, a co předcházelo. *Časopis československých knihovníků*. 1928, 7(4), 147.

1.3 Anketa Knihovna jako instituce národní

Na tento problém s odstupem času poukazoval i významný český knihovník Jiří Mahen. V anketě „**Knihovna jako instituce národní**“ (1928), jež byla vyhotovena ve spolupráci se Spolkem veřejných obecních knihovníků, se zabýval nejpálčivějšími problémy uplynulých let. Tím byla vedle nedostatku financí právě špatná úroveň knihovních fondů, jak po stránce kvantitativní, tak po stránce kvalitativní. Svědectví o tom přináší jeden z respondentů této ankety: *„U nás k obrazu čítárny nutně patří halda rámu s novinami, revue a nakonec divná příruční knihovna. Kdybychom vyloučili politické deníky, klepavé krajinské týdeníky a humoristické časopisy z čítárny, ztratili bychom řadu návštěvníků. Vínou toho nesou různé okolnosti. Především je to tradice spolkových čítáren. Výbor spolku čítárnu vydržujícího opatroval pro sebe, své paní a členstvo lehké, hlavně obrázkové zboží.“*¹² Aby knihovna mohla sloužit všem vrstvám společnosti bez rozdílu stejně, bylo zapotřebí pravidelně doplňovat fondy o nové, kvalitní přírůstky. Dosavadní stav, kdy převzaté knihovny spolků často velmi rychle uspokojily prvotní zájem, který si však dále nebyly schopny z důvodu pomalé aktualizace fondů udržet, byl alarmující. Úkolem bylo přijmout taková opatření, která by knihovnám zajistila pravidelnou finanční podporu. Bez ní nebylo možné rozvíjet aktivity knihoven na požadované úrovni a naplňovat tak jejich poslání.

1.4 Založení Svazu osvětového

S postupem času zájem o osvětovou činnost spolků upadá. V časopise Česká osvěta Konrád Pospíšil poukazuje na to, jak lidé ve spolcích raději tráví čas karbanem, hovoří o nevalné kulturní úrovni a volá po ozdravení společnosti a obnovení původních lidovýchovných záměrů spolků.¹³ Tyto cíle však nebylo možné uskutečnit bez subvencí nejen významných osobností a mecenášů, ale i státu a obcí. K podpoře českého kulturního života tak byl roku 1905 pod záštitou Národní rady české jako centrálního osvětového orgánu zřízen Svaz osvětový, ke spolupráci s nímž se záhy přihlásily desítky kulturních organizací. Předsedou se stal Jaromír Čelakovský. Ten ve svém úvodním prosluvu na ustavující valné hromadě Svazu osvětového (6. ledna 1906 v Praze) uvedl řadu

¹² *Knihovna jako instituce národní : anketa o veřejných knihovnách*, s. 107.

¹³ POSPÍŠIL, K. O lidovýchovném úkolu našich spolků. *Česká osvěta*. 1905-1906, 2, 149-150.

podnětných příkladů z osvětové činnosti zahraničních institucí, zejména anglosaských zemí, ale i Ruska.¹⁴ Jedním ze čtyř hlavních odborů Svazu osvětového byl knihovní odbor, jenž se měl starat o zakládání a zvelebování lidových knihoven a čítáren. Knihovna byla považována za přirozenou pokračovatelku vzdělávacího procesu. Povinná školní docházka měla být doplňována a rozvíjena v zájmové činnosti právě ve spolupráci s knihovnami. Ty měly nabízet nejen orientaci ve světě, ale zejména v bouřlivém politickém dění. Veřejné knihovny tak plnily od počátku důležité sociální poslání, byly nestrannými nositelkami uvědomovacího hnutí.¹⁵

1.5 Lidové domy v Německu - inspirace ze zahraničí

Inspirace ze zahraničí také vedla k velmi smělým představám o tom, jak by měly tyto osvětové a výchovné instituce v ideálním případě vypadat. V mnohým rysech se shodovaly s dnešními tendencemi v pojetí moderní veřejné knihovny. Tak např. Jan Emler v časopisu *Česká osvěta* (1910) čtenáře seznamuje s lidovými domy (*Volkshome, Volkshaus*)), zakládanými zejména v Německu, ale i v jiných vyspělých zemích. Tyto domy vedle provozu knihoven a čítáren fungovaly jako určitá vzdělávací, kulturní a rekreační střediska, kde bylo možno trávit čas nejrůznějšími aktivitami. Na základě 26. valného shromáždění společnosti pro šíření lidového vzdělávání, konaného v Barmenu 6. června 1896, bylo přijato doporučení ke „*zřizování Volkshheimů, v nichž každý ve chvatu výdělečného života anebo po denní práci může nalézt krátký odpočinek a zotavení v čítárnách a hovornách anebo příjemný pobyt v zahradě a lese, používat cvičišť a hřišť se členy své rodiny, navštěvovati přednášky a kursy vyučovací, stýkati se se sobě rovnými a výše vzdělanými v ušlechtilé družnosti a dle přání míti také prostou stravu a občerstvení, nejsou však nucen ani pít ani ničeho pojíti.*“¹⁶ Emler zmiňuje pořádání účetních, početních, jazykových a literárních kurzů, pořádání přednášek o umění, ale také kurzů hygienických¹⁷ či zabývajících se péčí o domácnost. Např. Volkhaus v Jeně provozoval mimo knihovny a čítáren velkou přednáškovou, koncertní a výstavní síň, ale také ateliéry pro kreslíře a laboratoře.¹⁸

14 JÍROVÝ, Z. *Osvětou k svobodě: jedna z cest české kultury k současnosti*, s. 62-67.

15 POKORNÝ, J. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003, s. 183.

16 EMLER, J. Jak mohou obce přispěti ku vzdělání lidu. *Česká osvěta*. 1910, 6, 36-37.

17 Celkem uspořádáno 7 přednášek s 963 návštěvníky (není známo v jakém časovém rozmezí).

18 EMLER, J. Jak mohou obce přispěti ku vzdělání lidu. *Česká osvěta*. 1910, 6, 37.

1.5.1 Čítárny pro mládež

Čítárny pro mládež měly plnit funkci jakýchsi dnešních školních družin či domů dětí a mládeže, v nichž by se děti po vyučování scházely a pod dozorem a odborným vedením by se věnovaly smysluplné činnosti. V těchto domech mohly tedy nerušeně vypracovávat domácí úlohy, a zároveň zde měly volnost zábavy i pohybu. Místnosti pro děti měly být doplněny o tabule, projekční aparát, loutkové divadlo, skříně s hračkami či pracovní stoly s náradím. Pro dívky měly být k dispozici předlohy k ručním pracím a šicí stroje. U nás tyto lidové či národní domy byly, i když v menší míře, také zakládány, ale zpočátku to byly spíše luxusními podniky pro sociální sdružování, které vzdělávací cíle opomíjely. Přesto i zde se našly první „vlastovky“. V duchu Volksheimu měla být rozhodnutím městské rady vybudována takováto dětská čítárna také v Praze na ostrově Štvanici.¹⁹

1.6 Zákony o veřejných knihovnách

Už v těchto raných fázích veřejného knihovnictví si jeho četní kulturní činitelé uvědomovali také nezbytnost přijetí zákona, jenž by jim poskytl nejen metodickou, ale zejména finanční podporu v naplňování jejich úsilí. První pokusy lokálního významu se objevují již od padesátých let 19. století. *„Tak již r. 1850 v jisté obci nedaleko Unčova na Moravě usneseno bylo, aby za účelem zajištění pravidelných příjmů pro obecní knihovnu věnován byl roční výnos z honitby, již obec pronajímala...V Dobrém Poli r. 1868 obdobně určeno na knihovnu 1 % z dražby obecního dříví, v Žerotíně na Moravě přebytek obecních sýpek, obec Kudlovice dokonce věnovala své knihovně pozemek.“*²⁰

Jedním z prvních, kdo s tímto požadavkem vystoupil na celozemské úrovni, byl poslanec dr. K. Pipich (1901).²¹ Podnětem mu byla zpráva bibliotekáře pražské univerzitní knihovny Bořivoje Prusíka o stavu lidových knihoven a čítáren v Anglii, uveřejněná v Českém knihovnictví r. 1900. Informace o stavu tohoto oboru v zahraničí však již přicházely i dříve. Vzorem se stávalo také vyspělé knihovnictví americké či německé.

19 Tamtéž, s. 69.

20 MORAVEC, F.V., TOBOLKA, Zd. V. a PASTRNEK, F. Otevřený list p. t. poslancům sněmu království Českého. *Česká osvěta*. 1906- 1907, 3, 49.

21 POCH, J. L. J. *Živný a knihovní zákonodárství*. V Berouně: [nákl. vl.], 1935, s. 5 .

1.6.1 Veřejná knihovna v Bostonu

Důležitým inspirativním momentem pak bylo založení Veřejné knihovny v Bostonu r. 1854, zřízené na základě zákona z r. 1848. V době svého založení knihovna disponovala 16 000 svazky. R. 1888 byl položen základní kámen pro novou, samostatnou budovu této knihovny. Když pak byla r. 1895 slavnostně otevřena, čítala již na 600 000 svazků. V čítárnách bylo vyloženo na 1 500 časopisů.²² Vedle velkolepé budovy, v níž byly zařízeny i speciální dětské čítárny s pohodlným nábytkem zohledňujícím potřeby a možnosti všech věkových skupin, se mohla tato knihovna pochlubit také nejrůznějšími aktivitami pořádanými na své půdě. Ve spolupráci se školami byly připravovány seznamy knih, jež by mohly vhodně doplňovat výuku. V příjemném prostředí, v němž nechyběly květiny, sochy, obrazy, mapy či fotografie, mohly mladší děti trávit čas při poslechu pohádek, pro starší byly pořádány přednášky nejen o knihách, ale i o jejich dějinách, autorech, o tisku.²³ Tzv. **vyprávěcí dýchánky** byly oblíbené i v dalších amerických knihovnách. Vyprávění mytologických či biblických příběhů a seznamování s obsahy nejvýznačnějších světových děl všech epoch, doplňované o promítání světelných obrazů, dokázalo do knihoven přilákat čtenáře ve velkém. Tak např. v letech 1905-1906 se těchto dýchánek v Carnegiově knihovně v Pittsburku zúčastnilo 23 193 dětí.²⁴ Z těchto podnětů v našem prostředí čerpal O. Pospíšil. V časopise „Vzdělání lidu“ navrhoval pořádat výstavy knih pro mládež,²⁵ jež by upozorňovaly na vhodnou četbu nebo se pojily s významnými událostmi a dny.

1.6.2 Zákon o obecních knihovnách ze dne 22. července 1919

Další návrhy zákona na sebe nenechávají dlouho čekat. „*Roku 1903 v 10. čís. (ze dne 27. listopadu) II. ročníku „Máje“ podává V. Štech již prvou formulaci zákona o šesti paragrafech, jaký by se podle autorova mínění hodil pro naše poměry.*“²⁶ Roku 1910 pak přichází s rozšířeným návrhem až na 33 paragrafů zemský poslanec JUDr. Eduard Koerner. Největší zásluhu o prosazení prvního knihovního zákona u nás

22 Veřejná knihovna v Bostonu. *Česká osvěta*, 1905-1906, 2, 19-20, 37.

23 DONT, J. Slovo o vzájemnosti školy a knihovny veřejné. *Česká osvěta*, 1905-1906, 2, 49.

24 MAUER, J. Severoamerické veřejné knihovny. *Česká osvěta*, 1910, 6, 243.

25 Dětská knihovna. *Česká osvěta*, 1905-1906, 2, 54.

26 ŽIVNÝ, L. J. *Deset let veřejných knihoven a co předcházelo*, s. 149.

však lze přičíst dalšímu významnému českému knihovníkovi, čelnímu představiteli Svazu osvětového, Ladislavu Janu Živnému (1872-1949). Za svých četných návštěv Anglie v letech 1902-1910 měl možnost seznámit se s tamní vyspělou organizací anglického veřejného knihovnictví, jež našlo oporu v jednom z prvních ve světě přijatých zákonů o veřejných knihovnách. Tento zákon prosadil roku 1850 liverpoolský poslanec William Ewart.²⁷ Živný z těchto podnětů čerpal při úvahách o směru, jímž by se mělo ubírat české knihovnictví, které, stejně tak jako mnozí intelektuálové té doby, považoval za nedílnou součást vzdělávacího systému. Zdůrazňoval důležitost zakotvení jeho legislativního rámce, čehož nakonec po několikaletém úsilí dosáhl. Dne 22. července 1919 byl přijat **zákon o obecních knihovnách**. Tento legislativní počín byl na svou dobu mimořádně pokrokový. Ukládal městům a obcím povinnost zřizovat knihovny v každé obci nad 2 000 obyvatel. Původní úvahy o možné fakultativní povaze tohoto zákona tak padly, čímž bylo dosaženo toho, že instituce veřejných knihoven u nás zakořenila velmi pevně. „*Není divu, že právě tento fakt, tak nezvyklý dosud a ojedinělý v dějinách veřejných knihoven, v prvních chvílích po vyhlášení zákona tolik upoutal světovou veřejnost.*“²⁸ V zákoně bylo rovněž pamatováno na národnostní menšiny a byla stanovena povinnost zřizovat knihovny a čítárny i pro ně.

Zavádění dobře míněného zákona do praxe však přinášelo obtíže. V některých obcích s menším počtem obyvatelstva bylo pouze formálně učiněno za dost stanovené povinnosti, avšak o rozvoj knihoven a čítáren a jejich řádné fungování se již nikdo příliš nestaral. Tohoto jevu se obávali příznivci původně prosazovaného zákona na bázi dobrovolnosti. Bylo zapotřebí mezi lidmi neustále šířit povědomí o důležitosti a významu těchto institucí pro další rozvoj a vzdělávání. Jen jeho prostřednictvím bylo možno dosáhnout hospodářského pokroku a lepšího sociálního postavení všech obyvatel. Rovněž se objevovaly i názory, které dokonce hovořily o špatném působení knihoven na morální a politické uvědomění. Jedno z největších nebezpečí viděli tito odpůrci v četbě „lechtivých“ či krvavých románů, které podněcovaly v mládeži zhoubné myšlenky a otupovaly morální smysl.²⁹ Ženy se v knihovnách mohly zase setkat s „nebezpečnými“ feministickými názory. Hrozbou, na niž s vážnými obavami poukazovali někteří politici,

27 MORAVEC, F.V., TOBOLKA, Zd. V. a PASTRNEK, F. Otevřený list p. t. poslancům sněmu království Českého, s. 48.

28 ŽIVNÝ, L. J. *Deset let veřejných knihoven a co předcházelo*, s. 154.

29 POKORNÝ, J. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*, s. 124-125.

byla také silicí sociálnědemokratická a dělnická hnutí. Návštěva knihoven tak byla mnohdy zapovídána nejen školní mládeži, ale i ženám nebo příslušníkům nejrůznějších politických stran. Proto musel být v této době neustále sváděn boj o čtenáře, o pochopení poslání knihoven, jejich role ve vzdělávacím procesu, ale i jejich postavení při utváření sociální soudržnosti společnosti.

1.7 Spor mezi knihovníky

Také mezi osvětovými pracovníky panovaly neshody. Byly to zejména rozdílné názory na to, zda ve skladbě knihovních fondů vyjít vstříc čtenářům a podvolit se jejich mnohdy špatnému vkusu ve výběru literatury, či zda chápat činnost knihovny a práci knihovníka jako výchovné poslání k tříbení vzdělání, estetického a mravnostního cítění a politického uvědomění. První varianta, podporovaná v Německu např. generálním sekretářem *Gessellschaft für Verbreitung von Volksbildung* Johhanem Tewsem, byla přínosná pro kvantitativní ukazatele návštěvnosti knihoven. Dokázala čtenáře do knihovny nejen přilákat, ale také je v ní po významnou dobu udržet. U nás se k této variantě přikláněl sám Ladislav Živný, kterého inspiroval zejména vedoucí essenské Kruppovy knihovny Paul Ladewing. Pro Ladewiga byl důležitý každý čtenář. Knihovna dle něj „*není vlastně nic jiného než jeden z moderních komunikačních prostředků, srovnatelný se železnicí nebo poštou, neboť umožňuje co nejefektivnější spojení mezi producenty a konzumenty vědění a kultury.*“³⁰

Druhá varianta, prosazovaná např. Waltrem Hoffmannem, *vedoucím Freie Öffentliche Bibliothek Dresden-Plauen*, naopak zdůrazňovala pedagogické poslání, kvalitu šířené literatury a individuální práci se čtenářem. K tomuto směru měl blízko Jiří Mahen. Ať již jako literárně činný autor či jako knihovník, pociťoval odpovědnost vůči čtenáři a jeho duševnímu rozvoji. Navíc tato forma knihovnické práce zohledňovala také omezené finanční možnosti knihoven. Na nedostatek finančních prostředků bylo poukazováno již od samých počátků českého veřejného knihovnictví. Byly uváděny příklady ze zahraničí, kde dotace na veřejné knihovny mnohonásobně převyšovaly částky poskytované u nás. S tím pak souviselo také množství a kvalita knih a časopisů v knihovních fondech,

30 Tamtéž, s. 199.

bez jejichž systematického a plánovitého doplňování kvalitní literaturou ztrácela knihovna čtenáře, stávající i potenciální.

1.8 Vzorové knihovny

Novým směrem, který upřednostňoval výběr kvalitní literatury před množstvím levných braků, se vydala jako jedna z prvních knihovna ve Slaném, a to zásluhou tamního učitele a spisovatele Václava Štecha, který se později zasloužil i o prosazení prvního knihovního zákona v našich zemích. Vedle Slaného vznikaly další významné knihovny v Lounech, Litomyšli, Chrudimi, Praze nebo Plzni. Mezi vynikající knihovny německé lze zařadit knihovny v Liberci, Ústí nad Labem a zejména pak ve Svitavách. Tamní knihovna se jako jedna z mála mohla srovnávat s knihovnami zahraničními díky mimořádné podpoře svitavského rodáka Oswalda Ottendorfera, který nabyt velkého jmění v USA coby vydavatel deníku *New Yorker Staatszeitung*. Ideálem byly knihovny, v nichž počet svazků odpovídal rovnou měrou počtu obyvatel, jimž měla knihovna sloužit. S více než 16 500 svazky a zařízením kopírujícím knihovny USA se tak svitavská knihovna stala vzorem, dle něž si utvářel představu o moderním knihovnictví např. i Antonín Sova, ředitel Městské knihovny v Praze.³¹ Nutno podotknout, že tomuto ideálu se neblížily ani mnohé velké středoevropské knihovny. Tak např. v Hamburku, Drážďanech nebo Brně vycházela jedna kniha na deset obyvatel; Mnichov, Vídeň nebo Berlín disponovaly dokonce pouze 4 až 8 svazky na sto obyvatel. Zatímco tedy například v Bostonu měl průkazku do knihovny každý pátý člověk, „v evropských městech chodilo do knihoven jen asi 1-2 % všeho obyvatelstva.“³²

Cílem knihovního odboru bylo tedy přivést lidi do knihoven a čítáren. Veřejné knihovny u nás však zpočátku neplnily funkci multikulturní organizace. Zaměřovaly se jednostranně na výpůjční činnost, již důsledně oddělovaly od ostatních spolkových aktivit. V čítárnách pro dospělé bylo dbáno na dodržování nerušeného klidu a ticha. Ostatní aktivity, jako přednášková činnost, koncerty a nejrůznější kurzy, byly z nedostatku finančních prostředků, prostor, ale i odborných pracovních sil ponechány v kompetenci nejrůznějších besed a spolků. Veřejné knihovny se tak vydělily jako samostatná součást

31 Tamtéž, s. 207.

32 Tamtéž, s. 189.

organického celku. V následujících letech se střídala období úpadku veřejných knihoven (velká hospodářská krize³³ a 2. světová válka) s obdobími, kdy docházelo s nárůstem finančních prostředků postupně k rozšiřování jejich možností. Příkladem může být letitá akce nazvaná Březen – měsíc knihy (od r. 1955), později Březen – měsíc internetu a Březen – měsíc čtenářů. Ke skutečnému nárůstu doplňkových aktivit, které se svým zaměřením blížily dřívější spolkové činnosti, však došlo až v době, kdy knihovny musely začít nabízet, v důsledku snadného přístupu k informacím z pohodlí domova, také alternativní služby.

³³ Přestože se knihovny potýkaly s nedostatkem finančním prostředků a mnohé musely být uzavřeny či jen doplňovat fond o levnou, nekvalitní literaturu, knihovny se v období velké hospodářské krize těšily vysoké návštěvnosti. Jedním z důvodů byl i fakt, že se do nich lidé mohli uchýlit před zimou. (Cejpek, 2002, s. 206)

2 VEŘEJNÉ KNIHOVNY V SOUČASNOSTI

Za posledních dvacet let postupně došlo k převratným změnám. S masovým nástupem počítačů a informačních technologií nejen do knihoven, ale i celé společnosti, dochází ke kvalitativnímu přerodu všech institucí. Knihovny nejsou výjimkou. Některé služby jako je vyhledávání v katalozích nebo dokonce přístup k plnému textu dokumentu, za nimiž čtenář dříve musel docházet do knihoven, lze nyní snadno obstarat z pohodlí domova. Vystávají tak před námi otázky po budoucnosti knihoven a jejich společenském přínosu. Objevují se vize, které předpovídají jejich zánik. Na druhé straně se většina odborníků shoduje v tom, že knihovny svou existenci a postavení kulturně přínosných institucí obhájí. Tato myšlenka je rozpracována již ve směrnici IFLA/UNESCO pro rozvoj, nazvané „Služby veřejných knihoven“. Směrnice vyšla v r. 2002, přičemž se opírá o třetí verzi Manifestu IFLA/UNESCO o veřejných knihovnách z r. 1994.³⁴ Důležitým bodem je proklamace **přístupu pro všechny**. To znamená, že knihovny se svými tradičními fondy budou hrát vždy nepostradatelnou roli pro ty, kteří z určitých důvodů buď nemohou využívat informačních technologií, nechtějí jich využívat nebo to neumějí. Existují země, kde je přístup k internetu pro většinu obyvatel zatím vzdáleným snem. „*Zpráva Spojených národů o rozvoji lidstva z roku 1999 konstatuje, že internet je vůbec nejrychleji se šířící komunikační prostředek, ale zároveň odhaluje, že jižní Asie s 23,5 % světové populace má méně než 0,1 % uživatelů internetu v celosvětovém měřítku.*“³⁵ Také mnohé dokumenty mají doposud jen papírovou podobu a je pravděpodobné, že nikdy nebudou digitalizovány. V těchto oblastech budou tedy hrát knihovny založené na půjčování tradičních dokumentů stále nezastupitelnou úlohu.

2.1 Doporučení pro veřejné knihovny

Ve vyspělých zemích, kde je internet masově rozšířen, je však odklon od práce s tradičními dokumenty a příklon k práci s multimédií a elektronickými zdroji jasně prokazatelný. „*Podle nedávného průzkumu 84 procent lidí začíná své vyhledávání nějaké informace pomocí jednoho z internetových vyhledávačů, přičemž 90 procent z nich bylo s výsledky tohoto vyhledávání spokojeno. Oproti tomu pouze jedno procento respondentů*

³⁴ Služby veřejných knihoven: směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj, s. 7.

³⁵ Tamtéž, s. 9.

*začíná své vyhledávání na webových stránkách knihoven a v jejich katalozích a pouze 10 procent respondentů naznačilo, že knihovna v tomto směru jejich potřeby uspokojuje.*³⁶

Vhodným směrem, jímž by se tedy knihovny současnosti mohly ubírat, je napomáhat v orientaci mezi exponenciálně vzrůstajícím množstvím informací a poskytovat vodítko, které by vypovídalo o jejich kvalitě. Vedle orientace na klasické výpůjční služby se pak stále častěji ukazuje nutnost fungovat také jako centrum kulturního a společenského rozvoje. V tomto duchu byla také přijata řada doporučení. Vedle výše zmíněného Manifestu a Směrnice to je například dokument Evropské unie „Zelená kniha o úloze knihoven v moderním světě“ nebo projekt „PULMAN“. Pro naše poměry bylo Národní knihovnou r. 1995 vydáno „Doporučení pro veřejné knihovny“.

Směrnice definuje úlohu a cíle veřejných knihoven a jejich právní a finanční zajištění. Hovoří o uspokojování potřeb uživatelů, o budování fondů, lidských zdrojích, managementu a marketingu knihoven. Z našeho hlediska nás především zajímá, jaké stanovuje cíle pro veřejné knihovny a jaké formy a prostředky volí k uspokojování uživatelských potřeb. Mezi základní cíle knihoven patří poskytování rozmanitých informací a služeb pro oblast vzdělávání a pro osobní a kulturní rozvoj všech členů společnosti. Knihovny jako místa, v nichž dochází k formálnímu i neformálnímu setkávání, rovněž mají napomáhat upevňování sociální soudržnosti společnosti. Jako nestranné organizace *„hrají významnou úlohu v rozvoji demokratické společnosti tím, že umožňují každému přístup k široké a rozmanité oblasti vědění, idejí a názorů.*³⁷

2.2 Vzdělávání a osobnostní rozvoj

Jednou z mnoha příležitostí, při nichž se mohou lidé setkávat v knihovnách, je účast na nejrůznějších kurzech a vzdělávacích akcích. Aktivně se podílet na celoživotním vzdělávání všech jedinců je jedním ze základních poslání veřejných knihoven. S programy Open Learning (otevřeného učení) přišli v 80. letech britští vládní činitelé, kteří si v důsledku ekonomických, politických a společenských změn uvědomili, jak je průběžné vzdělávání důležité. Tyto programy byly určeny zejména pro čtyři skupiny uživatelů:

36 LUKAVEC, J., 2009. Hravé knihovny v informačním a ekonomicky efektivním věku. *Ikaros* [online].

13(10) [cit. 25.02.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/node/5740>

37 *Služby veřejných knihoven: směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj*, s. 11.

pro všechny studující na některé ze škol školské soustavy, pro nezaměstnané, kteří obtížně sháněli uplatnění ve svém oboru a prostřednictvím rekvalifikace tak chtěli zvýšit své šance na zaměstnání, dále pro ty, kteří chtěli doplnit své vzdělání o nejnovější poznatky z oboru, a poslední skupinu tvořili lidé, kteří se připravovali na nějaký konkurz či pohovor.³⁸ Od 90. let je pak organizací UNESCO prosazován model učící se, vzdělanostní společnosti, a to již skutečně všech vrstev obyvatelstva. Na podporu celoživotního vzdělávání jsou zakládány Univerzity třetího věku, Univerzity volného času aj. Úkolem knihoven je tedy poskytovat zdroje a informace pro oblast formálního i neformálního vzdělávání a být tak nástrojem pro uspokojování intelektuálních potřeb a dotazů ze všech oborů lidské činnosti. Knihovna pro tyto rozmanité obory zajišťuje vhodné studijní materiály, napomáhá v orientaci mezi nimi a s jejich vhodným výběrem. Podporuje nejruznější kampaně za odstranění negramotnosti, na nichž se aktivně podílí přípravou a vedením rozmanitých vzdělávacích a zájmových kurzů.³⁹

2.2.1 Kurzy v knihovnách

Mezi základní vzdělávací prostředky knihoven patří kurzy informační gramotnosti a informační výchovy. Nejedná se pouze o práci s počítačem, ale zejména o seznamování s možnostmi efektivního vyhledávání informací o existenci potřebných dokumentů, o chodu knihovny a jejích službách. K této informační výchově dochází zejména při organizování pravidelných exkurzí pro školáky, mohou se jí však účastnit také další zájemci. Inspiraci, jak při této práci postupovat, poskytla Městská knihovna v Nové Pace. Tamní knihovnice místo nezáživného vysvětlování pracovních postupů připravily pro středoškoláky program, při němž si mohli tuto práci osobně vyzkoušet.⁴⁰

Z kurzů, podporujících osobní a intelektuální dovednosti, se v důsledku rozvoje informatiky těší velké oblibě kurzy počítačové gramotnosti. Účastní se jich nejen senioři, kteří se poprvé seznamují s počítačem a vyhledáváním na Internetu, ale také ti, kteří chtějí zdokonalovat své schopnosti v dynamicky se vyvíjejícím oboru. Může se tedy jednat

38 CELBOVÁ, I., 1998. Veřejná knihovna jako pomocník při celoživotním vzdělávání. *Ikaros* [online]. 2(10) [cit. 18.03.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/node/498>.

39 *Služby veřejných knihoven: směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj*, s. 12.

40 NEJEZCHLEBOVÁ, J., 2006. Odpovídá informační vzdělávání v knihovnách současným požadavkům? *Ikaros* [online]. 10(5) [cit. 15.4.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/odpovida-informacni-vzdelavani-v-knihovnach-soucasnym-pozadavkum>.

o maminky na mateřské dovolené, které nechtějí zaostávat v aktuálních trendech, nebo o zájemce o nové softwarové programy např. na úpravu fotografií či webových stránek.

Velký zájem je rovněž o jazykové kurzy pro začátečníky i pokročilé. Ve spolupráci s British Council některé knihovny (Ostrava, Semily, Jablonec nad Nisou aj.) organizují také mezinárodně uznávané Cambridgeské zkoušky. Ty mají několik úrovní, od začátečníků po vysoce pokročilé. Zkoušky lze skládat z všeobecné, obchodní a právnické angličtiny či angličtiny pro děti mezi 7–12 lety. Pro studium a pobyt v zahraničí vyžadují některé státy, především anglicky hovořící země, úspěšné absolvování vstupních jazykových testů IELTS (International English Language Testing System), které je možno složit také v rámci těchto zkoušek.⁴¹ V knihovnách jsou však pořádány i kurzy dalších světových jazyků, především němčiny, francouzštiny a španělštiny. Vždy záleží na možnostech a schopnostech knihovny získat pro své záměry kvalitní lektory. Pokud knihovny nepořádají tyto kurzy samy, mohou nabídnout prostory k jejich uskutečnění jiným organizacím. Při Městské knihovně v Třebíči působí např. Francouzský klub. Spolupracuje s francouzskými lektory, ale i s dalšími dobrovolníky, kteří projevují o činnost v klubu zájem. Pro zpestření a utužení vztahů pořádá klub v letních měsících **turnaje ve hře pétanque**.⁴²

Poslední skupinu tvoří kurzy zaměřující se na nejrůznější oblasti zájmových činností. Knihovny pořádají kurzy fotografování, účetnictví, hry na hudební nástroje, psychologické kurzy aj. Městská knihovna Děčín vedle kurzů účetnictví pořádá také kurzy výuky na flétnu, kytaru, klavír, bicí. Městská knihovna Studénka připravila na rok 2012 kurz bubnování s Janem Tulejem, učitelem ZUŠ J. A. Komenského ve Studénce a členem několika kapel (Buřinky III, Kavr band aj.) Předmětem kurzu je výuka výuka „*hry na perkusivní nástroje, např. konga, djembe, cajon aj*“.⁴³ Podnětné psychologické kurzy pořádá zase Knihovna K3 v Bohumíně. Jedná se o kurz sociální psychologie, psychologické hry, hlavolamy a Outdoorový psychokurz v Jablunkově.⁴⁴

41 VALEŠOVÁ, J. O. Cambridgeské zkoušky. *Knihovna!!!/KMO*. [online]. Ostrava: Knihovna města Ostravy, ©2009. Poslední změna 21.2.2010 [cit. 15.4.2012]. Dostupné z: <http://cms.kmo.cz/www/cl-900/188-cambridgeske-zkousky/10108-cambridgeske-zkousky/>.

42 DOČKALOVÁ, M. Jedno a čtvrt století pro Třebíč. *Čtenář*. 2011, 63(6), 221.

43 *Městské kulturní středisko Studénka*. Knihovna: akce knihovny [online]. Studénka: Městské kulturní středisko [cit. 15.4.2012]. Dostupné z: <http://www.meksstudenka.cz/knihovny/akce-knihovny.html>.

44 *K3 Bohumín*. Knihovna: kurzy v knihovně [online]. Bohumín: K3, ©2007-2012 [cit. 15.4.2012]. Dostupné z: <http://www.k3bohumin.cz/cz/knihovna/kurzy-v-knihovne/>.

2.3 Místní a kulturní rozvoj

Lidé se v knihovnách mohou setkávat také v okamžiku, kdy v nich hledají nejrůznější informace, které dříve mohli získat pouze na úřadech a specializovaných pracovištích. Jedním z novodobých cílů knihoven je poskytovat informace z oblasti místní veřejné správy a samosprávy a přinášet celkový přehled o aktuálním dění obce. K naplnění tohoto cíle na základě zákona č. 109/99 Sb. o svobodném přístupu k informacím byl Svazem knihovníků a informačních pracovníků vypracován projekt **Informační centra veřejných knihoven (ICEKNI)**. Tento projekt je součástí programu VISK3, což je jeden z devíti programů nazvaných Veřejné informační služby knihoven (VISK). Hlavním cílem podprogramu VISK3 je šíření a poskytování informací z oblasti celoživotního vzdělávání, zaměstnanosti, ekonomiky a obchodu, informací podporujících právní vědomí občanů, služby pro tělesně postižené občany, regionální rozvoj a cestovní ruch. Důraz je kladen zejména na poskytování informací o regionálním dění, místních organizacích, kulturních, sportovních a společenských akcích.⁴⁵ V informačních centrech lze také získat informace o dopravním spojení MHD, odjezdech vlaků, autobusů, nebo si např. ve spolupráci s prodejními sítěmi TICKETPRO, TICKET ART, TICKET PORTAL, EVENTIM zakoupit vstupenky na nejrůznější akce pořádané nejen v ČR, ale i v dalších evropských státech. Takovéto informační centrum funguje např. při Masarykově knihovně ve Vsetíně.⁴⁶

Knihovny mají být taktéž nositelkami kulturního dění. Odkazují ke kulturním kořenům místní komunity, jsou její paměť. Pořádáním různorodých kulturních akcí, koncertů a výstav otevírají široké kulturní obzory všem jedincům společnosti. Výstavy mohou být pořádány na rozličná témata. Pokud to umožňují prostory a časový plán, jsou možnosti knihoven téměř neomezené. Jejich výhodou je, že na stejném místě zároveň poskytují studijní materiály vhodné k doplňkovému studiu o pořádaných akcích. Velké oblibě se těší výstavy s cestovatelskou tematikou, výstavy obrazů, historických artefaktů nebo knih či publikací spojených s určitým výročím nebo osobností.

45 HORA, M. a RICHTER, V., 2000. Veřejné informační služby knihoven – nový program pro občany a knihovny. *Ikaros* [online], 4(8) [cit. 15.4.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/verejne-informacni-sluzby-knihoven-novy-program-pro-obcany-a-knihovny>.

46 Masarykova veřejná knihovna Vsetín [online]. Vsetín: Masarykova veřejná knihovna, ©2008-2012 [cit. 15.4.2012]. Dostupné z: <http://www.mvk.cz/knihovna/vsetin/informacni-centrum/>.

2.4 Sociální úloha veřejných knihoven

Knihovny se dnes již nezaměřují pouze na registrované uživatele, ale snaží se do svých programů zapojit i další členy a instituce příslušné obce nebo regionu, a vybudovat tak důvěryhodné vztahy založené na vzájemné spolupráci a pomoci. Tyto vazby, opírající se o místní společenství a vycházející z místních tradic, vedou k utváření komunitních center. „*Termín **komunita** (z latinského "communitas" - společenství, společnost, obec) se k nám v poslední době dostává z anglického jazykového prostředí. V češtině, ale také třeba v angličtině, se užívá v několika významech – především však jako označení skupiny lidí, jejíž život se odehrává na zeměpisně vymezeném místě, kterou spojuje místo společných aktivit (pracoviště, školy atd.), případně jako společenství lidí, které pojí společný zájem, profese, činnost, náboženství atp.*“⁴⁷

Knihovny jsou tedy místem vzájemného setkávání lidí, ať již organizovaného nebo náhodného. Na neutrální půdě se zde setkávají lidé z nejrůznějších sociálních skupin, vrstev, národností a etnik, zdraví s postiženými, místní komunita s cizinci, mládež se seniory, méně vzdělaní s intelektuální elitou. Dochází tak k nenásilnému odstraňování nejrůznějších předsudků a bourání bariér. Knihovny se systematicky snaží pracovat na rozvoji dobrých vztahů v komunitě, ať již mezi jednotlivci či místními organizacemi, podporovat jejich spolupráci, případně napomáhat navazování vztahů dosud neexistujících. Hrají nezastupitelnou roli při začleňování obyvatel ohrožených sociálním vyloučením do majoritní společnosti. Skupinami, které jsou tímto vyloučením ohroženy nejvíce, jsou zejména cizinci, příslušníci menšin, starší lidé, osoby s nejrůznějším postižením, ale i ženy.⁴⁸

2.5 Knihovny jako místa mezikulturních setkávání

Často se stává, že ačkoliv v zemi žijí velmi početné etnické, jazykové či kulturní menšiny, knihovny jsou pro jejich potřeby nedostatečně vybavené. Tím porušují princip

47 HOUŠKOVÁ, Z., 2004. Komunitní role veřejných knihoven. *Ikaros* [online]. 8(4) [cit 21.2.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/node/1606>.

48 *Společné cesty: veřejné knihovny ve střední Evropě a skupiny obyvatelstva ohrožené sociálním vyloučením: mezinárodní seminář Ostrava, 10.-11.11.2008 = Gemeinsame Wege: öffentliche Bibliotheken in Mitteleuropa und die von sozialer Ausgrenzung bedrohten Bevölkerungsgruppen: internationales Seminar Ostrava, 10.-11.11.2008*. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2009, s. 24.

rovného přístupu k informacím. V dnešní multikulturní společnosti by se proto měly zaměřit na odstranění také těchto bariér. Služby poskytované menšinám by neměly být chápány jako služby doplňkové nad rámec běžných služeb, ale měly by tvořit jejich integrální součást.⁴⁹ Tato problematika stojí v popředí zájmu zejména v Německu, které je považováno za imigrační zemi. Podle Spolkového statistického úřadu měla v roce 2005 téměř jedna pětina obyvatel Německa imigrační minulost, a to buď z osobní zkušenosti anebo jako potomci přistěhovalců.⁵⁰ Proto se v Německu zaměřují na budování jazykově rozmanitých fondů dle poměrného složení obyvatelstva, pořádají interkulturní pořady a všemožně se snaží o jazykovou i kulturní podporu všech jedinců.

2.5.1 Romaňi Kereka

U nás je příkladnou knihovnou, jež se zaměřuje na práci s menšinovým obyvatelstvem, knihovna v Ostravě-Vítkovicích. Svou činnost zahájila roku 2006. Je součástí mimořádného projektu **Romaňi Kereka – Romský kruh**. *„Kruh symbolizuje snahu propojit lidi bez ohledu na jejich barvu pleti či sociální statut a dát jim k dispozici prostor, v němž se budou cítit vítáni.“*⁵¹ Nejedná se však o knihovnu, kam by měli přístup pouze Romové. Cílem je podpořit vzájemné poznávání všech místních kultur, jejich tradic, historie, folklóru. Knihovna tedy nemá sloužit pouze jako informační a poradenské centrum pro Romy, ale pro všechny, kteří se zajímají o romskou otázku. Funguje jako komunitní centrum, které se zaměřuje na tři skupiny uživatelů: romské děti předškolního a mladšího školního věku, romské maminky na mateřské dovolené a romské rodiny. U dětí se snaží rozvíjet vhodné čtenářské návyky a podporovat tvořivost. Díky nabídce pestrých zájmových aktivit, jako jsou výtvarné dílny, taneční odpoledne, společné předčítání, divadelní představení nebo kurzy informační gramotnosti, mají děti možnost plnohodnotně trávit čas mimo prostředí ulice, což se pozitivně odráží také ve snižování dětské kriminality. Pro romské maminky jsou připraveny kurzy péče o dítě, poradna pro správnou výživu, aktivity s tematikou ručních prací aj. Knihovna připravuje také programy pro celé rodiny, které mají podporovat rodinnou sounáležitost, rozvíjet poznání romské kultury a tradic a upevňovat tak pocit hrdosti na vlastní původ, případně motivovat ke snaze

49 Tamtéž, s. 11.

50 Tamtéž, s. 11.

51 Tamtéž, s. 33.

o dosažení vyšších cílů. Posledně jmenovanému napomáhá motivační program „**Slavní Romové**“. Seznamuje Romy s významnými osobnostmi z jejich středu, které se „úspěšně prosadily v majoritní společnosti.“⁵²

2.6 Knihovny jako místa setkávání seniorů

Pro seniory knihovny představují místo, jež jim vedle individuálního a duchovního rozvoje napomáhá k překonání sociální izolace. Pocit nezájmu a lhostejnosti z řad většinové společnosti či případné neužitečnosti a nadbytečnosti je ve spolupráci s knihovnami odbouráván vedle účasti na nejrůznějších kulturních akcích také při projektech celoživotního vzdělávání. K těmto projektům se řadí kurzy informační gramotnosti pro seniory, Univerzita třetího věku (A3V), Akademie třetího věku (Kroměříž, Vyškov), ale i mezigenerační Univerzita volného času (Havlíčkův Brod, Bohumín, Hodonín).⁵³ Ta je obdobou Univerzity třetího věku s tím rozdílem, že její činnost již není vázána na vysoké školy. Zabezpečuje systematické zájmové vzdělávání, pro které je charakteristická absence zkoušek i certifikátů pro absolventy, a především mezigenerační složení. V knihovně v Havlíčkově Brodě se např. věkové rozmezí posluchačů v roce 2002 pohybovalo mezi 16-77 lety. Během několika let byly uspořádány kurzy **Zdravý životní styl, Vybrané kapitoly z české literatury, Základy komunikace, Poznáváme region** nebo **První kroky s počítačem a Internetem**.⁵⁴ Stále častěji se objevuje také zájem o účast na aktivizačních programem spojených s tréninkem paměti.⁵⁵ Jde o to, aby si starší lidé udrželi svoji soběstačnost a duševní svěžest až do pozdního věku. V knihovnách jsou pro ně v rámci tohoto tréninku připravovány nejrůznější aktivity, které mimo procvičování paměti napomáhají k rozvoji komunikačních dovedností a poskytují náměty pro zlepšení vzájemných vztahů v rodinách.⁵⁶ Knihovny se při pořádání těchto bohatých programů neomezují pouze na vlastní budovy, ale jsou také organizátory pestrých poznávacích besed

52 Tamtéž, s. 38.

53 VEJSADOVÁ, J., 2007. Programy nejen pro seniory. *Ikaros* [online]. 11(1) [cit. 15.4.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupné z <http://www.ikaros.cz/programy-nejen-pro-seniory>.

54 RÖSSLEROVÁ, I., 2002. Krajská knihovna vysočiny Havlíčkův Brod otevřela Univerzitu volného času. *Ikaros* [online]. 6(11) [cit. 15.4.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupné z :<http://www.ikaros.cz/krajska-knihovna-vysociny-havlickuv-brod-otevrela-univerzitu-volneho-casu>.

55 VEJSADOVÁ, J., 2007. Programy nejen pro seniory. *Ikaros* [online]. 11(1) [cit. 15.4.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupné z <http://www.ikaros.cz/programy-nejen-pro-seniory>.

56 ADLEROVÁ, Z., 2007. Práce s pamětí v knihovnách. *Ikaros* [online]. 11(11) [cit. 16.4.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/prace-s-pameti-v-knihovnach>.

a výletů. Těmito službami se může pochlubit např. městská knihovna v Litvínově. Pro seniory zde pravidelně připravují zajímavé výlety do muzeí, na zámky, do hřebčína, na výstavy (např. výstava obrazů Karla Gotta), ale i do přírody. Výlet na Lesnou, kde si senioři prohlédli muzeum krušnohorského života v 19. století, si poté zpestřili přátelským posezením v přírodě a opékáním vuřtů.⁵⁷

2.7 Knihovny jako místa mezigeneračního setkávání

Pod záštitou knihoven dochází také k mezigeneračním setkáváním. Může se jednat o setkání náhodná, a to v prostorách knihoven či na akcích jimi pořádaných, anebo plánovaná, kdy se jedná zejména o společná čtení či besídky. Někdy čtou senioři dětem, jindy děti seniorům. Dalšími akcemi, při nichž se mohou setkávat zájemci různorodých věkových skupin, jsou Univerzity volného času. Městská knihovna Litvínov tuto univerzitu nazývá univerzitou zábavnou. Připravuje takové přednášky, na kterých se lidé zábavnou formou dozvědí informace, jež pak mohou uplatnit v praktickém životě. Uspořádány byly např. přednášky na téma Prevence kriminality, Poznáváme muzea nebo Houby a les. Nejedná se pouze o teoretický výklad, ale např. poslední zmiňovaná akce je doplněna houbařskými výpravami do lesa. Každý cyklus, jichž v knihovně proběhlo do roku 2012 již sedm, je pro zpestření zakončen nějakou netradiční aktivitou. Na závěr šestého cyklu byl např. uspořádán bowlingový turnaj.⁵⁸ V Městské knihovně v Lounech zase přišli s nápadem, jak prolomit bariéry mezi mládeží a seniory. Ve spolupráci se studenty uměleckých škol připravili akci s názvem **Senioři tvoří street-art**. Seniorům byly představeny zásady tvoření street-artu a vysvětlen rozdíl mezi tímto alternativním uměním a graffiti, která jsou za hranicemi vandalství.⁵⁹

57 *Městská knihovna Litvínov* [online]. Litvínov: Městská knihovna, ©2012 [cit. 16.4.2012]. Dostupné z: <http://www.knihovna-litvinov.cz/tiskove-zpravy/archiv/2011>.

58 *Městská knihovna Litvínov* [online]. Litvínov: Městská knihovna, ©2012 [cit. 16.4.2012]. Dostupné z: <http://www.knihovna-litvinov.cz/tiskova-zprava/89>.

59 *Městská knihovna Louny* [online]. Louny: Městská knihovna, ©2011 [cit. 16.4.2012]. Dostupné z: <http://trevivek.mkl.cz/clanky/streetart-u-elpidy>.

2.8 Knihovny jako místa setkávání zdravotně postižených občanů

Další specifickou skupinu uživatelů, pro něž se knihovny stávají místem setkávání nejen mezi sebou, ale i se zdravou populací, tvoří lidé s nejrůznějším zdravotním postižením. Může se jednat o vozíčkáře, lidi s poruchami pohybového aparátu, sluchově, zrakově a mentálně postižené, anebo jen jedince trpící nejrůznějšími poruchami čtení a učení, které nejsou na první pohled patrné, ale vyžadují speciální péči. Podle odhadů Národního výboru pro zdravotně postižené občany se jedná přibližně o 1 200 000 osob.⁶⁰ Všichni tyto lidé mají, tak jako ostatní občané, právo na svobodný přístup ke vzdělání, informacím a prostředkům komunikace, na svobodné sdružování i přístup ke kultuře. O zdůraznění tohoto faktu se zasadila **Madridská deklarace**, přijatá roku 2002 na evropském kongresu osob se zdravotním postižením. Upozornila na to, že „*dřívější přístupy, které byly do značné míry založené na soucitu a zdůrazňovaly bezmocnost zdravotně postižených osob, jsou nyní považovány za nepřijatelné.*“⁶¹ Poskytnutí rovných příležitostí pro všechny by mělo být založeno především na odstranění nejrůznějších bariér tak, aby se postižení občané mohli plnohodnotně zapojit do všech oblastí života. Předpokladem je posun od vnímání zdravotně postižených osob jako „*objektů dobročinnosti k uznání jejich práv.*“⁶² Mezi tato práva by pak mělo patřit i právo na pomoc a podporu. To je zakotveno již v Listině základních práv a svobod. Ve čl. 29 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., je v odst. 1 stanoveno, že „*ženy, mladiství a osoby zdravotně postižené mají právo na zvláštní ochranu v pracovních vztazích a na pomoc při přípravě k povolání.*“⁶³ Právo na vzdělání neslyšících a nevidomých v jejich jazyce s použitím znakové řeči nebo Braillova písma zase řeší § 3 školského zákona č. 29/1984 Sb.⁶⁴ Knihovní zákon č. 257/2001 Sb. pak výslovně pamatuje na slabozraké a nevidomé v § 10 odst. 1 Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana.

60 Vládní výbor pro zdravotně postižené občany. *Národní plán opatření pro snížení negativních důsledků zdravotního postižení* [online]. Vládní výbor pro zdravotně postižené občany. [S.l.: s.n.], srpen 1993 [cit. 18.4.2012], s. 7. Dostupné z: www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/npo93.pdf.

61 Madridská deklarace. In: *Služby knihoven zdravotně postiženým uživatelům*. Praha: Národní knihovna ČR, 2004, s. 21.

62 Tamtéž, s. 22.

63 Legislativa České republiky...In: *Služby knihoven zdravotně postiženým uživatelům*. Praha: Národní knihovna ČR, 2004, s. 30.

64 Tamtéž, s. 32.

2.8.1 Fyzické a intelektuální bariéry při využívání služeb knihoven

Nutnost odstranění fyzických bariér při přístupu do budov knihoven, k výpůjčním pultům, regálům a prostředkům výpočetní techniky stanovuje vyhláška Ministerstva pro místní rozvoj č. 369/2001 Sb. o obecných technických požadavcích zabezpečujících užívání staveb osobami s omezenou schopností pohybu a orientace (dle stavebního zákona č. 50/1976 Sb., ve znění zákona č. 82/1998 Sb). Především se jedná o zajištění vhodných nájezdových ramp, zabezpečení schodišť zábradlím z obou stran, bezprahový přechod mezi jednotlivými místnostmi, ve vícepatrových budovách jsou samozřejmostí dostatečně prostorné výtahy. Vstupy do budov mají být opatřeny jednoduchým otevíráním nebo automatickými dveřmi. Důležité je také zachování dostatečného prostoru okolo pracovních stolů, rozestupů mezi regály a jejich snadná přístupnost. V ideálním případě by se výška regálů měla pohybovat v rozmezí od 750 do 2 000 mm od úrovně podlahy. Pro neslyšící by měly být budovy vybaveny vizuálním alarmem a srozumitelnými, jednoduchými informačními tabulemi a piktogramy.⁶⁵

Kromě fyzických bariér se setkáváme také s bariérami intelektuálními. Těmi je míněn nedostatek alternativních formátů dokumentů⁶⁶ nebo příslušného technického vybavení, potřebného k jejich užívání. Aby knihovny zajišťovaly skutečně rovný přístup k informacím, neměly by tyto potřeby zdravotně postižených osob opomíjet. Pokud knihovny nebudou mít k dispozici tyto alternativní formáty, je pravděpodobné, že se místem setkávání zdravotně postižených osob nikdy nestanou. Knihovny, které chtějí a mají být opravdu místem pro všechny, by proto tuto situaci měly důsledně řešit. V dnešní době již existuje celá řada možností, jak se s touto problematikou vypořádat.

2.8.2 Knihovny jako místa setkávání pro zrakově postižené

Vedle knih v Braillově písmu a zvukových nahrávek pro zrakově postižené existují i speciální počítače s hlasovými vstupy, speciálními klávesnicemi, myši, zařízeními

65 PULMAN (projekt). *PULMAN: public libraries mobilising advanced networks: doporučení pro činnost veřejných knihoven, archivů a muzeí v podmínkách informační společnosti: [projekt... 2. vyd, (1. knižní). Praha: Národní knihovna České republiky, 2004, s. 58.*

66 V roce 2004 tvořily publikace vydané v alternativních formátech jen asi 2-5 % ze všech publikovaných děl v nejrozvinutějších zemích (PULMAN, s. 59).

na zvukové snímání obrazovky (OutSpoken) nebo hmatovými displeji, tzv. **braillskými řádky**⁶⁷. Slabozrací mohou využívat také kamerové lupy nebo speciální lupy Zoom Text. Pro zcela nevidomé je nepostradatelným podpůrný softwarový systém na vstupy i výstupy v Braillově písmu, vhodné je vybavit knihovny softwarem pro hlasové diktování do počítače. Při výběru titulů zvukových knih nejsou tito uživatelé již odkázáni pouze na osobní návštěvu knihovny, ale mohou si z nich vybírat i prostřednictvím Internetu. Tuto službu nabízí např. Krajská knihovna Vysočiny. Do knihoven může slabozraké a nevidomé navádět také hlasová signalizační navigace, jak je tomu např. v Krajské knihovně Karlovy Vary. Tato knihovna zároveň přišla s programem **Nevidomí a neslyšící – přijďte mezi nás**. Tímto sloganem dává najevo, že žádné postižení nemusí být pro návštěvu knihovny překážkou.

Knihovna v Havlíčkově Brodě spolupracuje na začlenění postižených jedinců do většinové populace se sdružením „Slepíši“ z Tasova. Program nazvaný **Hele lidi** se snaží hravou formou upozornit děti na obtíže spojené se životem nevidomých a podnítit v nich ohleduplnost, případně zájem zapojit se do pomocných aktivit.⁶⁸ Obdobný projekt nazvaný **Ruku v ruce** je realizován při Knihovně Jiřího Mahena v Brně. Odlišuje se tím, že se zaměřuje na jedince se všemi druhy postižení, tedy nejen na zrakově postižené. Jeho cílem je snížit informační bariéry, které „*mají potenciál od sebe oddělovat zdravé děti od dětí handicapovaných*“.⁶⁹

2.8.3 Knihovny jako místa setkávání pro sluchově postižené

Práce se sluchově postiženými uživateli se odehrává především v rovině rozvíjení čtenářských dovedností. Tento nácvik je důležitý zejména pro ty, kteří se jako neslyšící již narodili. Tito lidé psanému slovu rozumějí jen v omezené míře, následkem čehož si velmi obtížně osvojují rodný jazyk. Nedokáží pracovat s metaforami a obraznými vyjádřeními. Pro pochopení textu je pro ně důležitá jednoznačnost slovních vyjádření s pevně stanoveným významem. Proto je pro nácvik čtení nutné převádět literární texty do jednodušší podoby. Knihovny na práci s těmito čtenáři však zatím nejsou příliš dobře

67 BUBENÍČKOVÁ, H. Počítačová gramotnost a Internet pro nevidomé. In: *Služby knihoven zdravotně postiženým uživatelům*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2004, s. 47.

68 LACINOVÁ, H. Knihovna v Havlíčkově Brodě všemi smysly. *Čtenář*. 2011, **63**(6), 218.

69 VALIŠOVÁ, E. Knihovna Jiřího Mahena je knihovnou pro všechny. *Čtenář*. 2011, **63**(1), 19.

připravené. V celé ČR je zatím asi jen 10 knihoven, které handicapovaným poskytují služby prostřednictvím speciálních oddělení. Z tohoto důvodu byl na jaře roku 2010 v Moravské zemské knihovně uspořádán seminář s názvem **Veřejné knihovny podporují čtenářství občanů se sluchovým postižením**. Na něm se posluchači seznámili s danou problematikou i možnými způsoby jejího řešení. Bylo doporučeno alespoň jednou týdně zaměstnávat tlumočnický do znakové řeči nebo pracovníky, kteří ovládají alespoň její základy, případně jiné formy komunikace se sluchově postiženými. Těmito formami jsou daktylotika (prstová abeceda), Lormova abeceda nebo vibrační metoda Tadoma.⁷⁰ Příkladnou knihovnou, která má v poskytování těchto služeb bohaté zkušenosti, je Krajská knihovna Karlovy Vary. Nejen že tamní knihovnice ovládají základy znakové řeči a své znalosti předávají dalším zájemcům, ale společenský sál knihovny je také vybaven tzv. **kolektivní indukční smyčkou pro neslyšící**.⁷¹ Tato smyčka má ve spojení s individuálním sluchadlem napomáhat k lepšímu vnímání mluveného slova. Knihovna rovněž pořádá pro neslyšící, a nejen pro ně, řadu kulturních a vzdělávacích akcí. Jedná se o kurzy českého znakového jazyka, trénování paměti pro neslyšící, počítačové kurzy, přednášky tlumočené do znakového jazyka, výlety do přírody.

2.8.4 Knihovny jako místa setkávání mentálně postižených jedinců

Svá specifika má i práce s mentálně postiženými jedinci. Tito lidé tvoří jednu z nejpočetnějších skupin se zdravotním postižením. Přesné údaje nejsou známy, ale uvádí se, že jsou to přibližně 3 % z celkového počtu populace.⁷² Dříve byli tito lidé vzdělávání zejména ve specializovaných školách a institucích, v případě těžších postižení pouze v prostředí rodin či ústavů. V současné době se uplatňují tendence integrovat tyto osoby mezi ostatní populaci. To se projevuje zejména ve snaze začlenit děti s mentálním postižením do běžného vzdělávání, v období dospělosti i do řádného pracovního procesu.⁷³

70 PETÝRKOVÁ, K., 2010. Zpráva ze semináře Veřejné knihovny podporují čtenářství občanů se sluchovým postižením. *Ikaros* [online]. 14(5) [cit. 16.4.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/zprava-ze-seminare-verejne-knihovny-podporuji-ctenarstvi-obcanu-se-sluchovym-postizenim>

71 *Krajská knihovna Karlovy Vary* [online]. Karlovy Vary: Krajská knihovna [cit. 16.4.2012]. Dostupné z: <http://www.knihovna.kvary.cz/cs/pro-navstevniky/pro-neslyscici55/>.

72 Vládní výbor pro zdravotně postižené občany. *Národní plán opatření pro snížení negativních důsledků zdravotního postižení* [online], s. 7.

73 ZEMKOVÁ, J. Knihovny a jejich místo při zvyšování kvality života lidí s mentálním postižením. In: *Služby knihoven zdravotně postiženým uživatelům*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2004, s. 41.

Tomuto úsilí mohou být velkou měrou nápomocny i knihovny. Pro všechny zdravotně postižené občany je možnost začlenit se do většinové populace velice důležitým kompenzačním momentem všech společenských a psychických obtíží, které je v životě provázejí.⁷⁴ Proto i návštěva knihovny mentálně postiženými jedinci pro ně může být přínosným rehabilitačním momentem. Tito uživatelé se vyznačují specifickými projevy v chování. Trpí obtížemi při verbálním vyjadřování, následkem čehož přistupují k výraznější komunikaci nonverbální. Může se jednat o dotyky (tahání za ruku, oblečení), o ukazování, zvýšenou mimiku či emocionálně zabarvené zvuky. Knihovník by měl být na tyto projevy připraven a reagovat „*přiměřeně úrovni chápání mentálně postiženého čtenáře.*“⁷⁵

2.9 Knihovna jako místa setkávání žen a mužů

Až tři čtvrtiny všech návštěvníků veřejných knihoven tvoří ženy, a tak se knihovny stávají přirozeným místem jejich setkávání. Při Městské knihovně Louny vznikl v říjnu 2007 **Spolek paní, dam a dívek**. Původně se ženy a dívky sešly na plánovanou besedu s profesionálním kuchařem a autorem několika kuchařek, panem Vašákem. Z besedy však na poslední chvíli sešlo, a tak účastnice využily společné setkání k diskusi o oblíbených receptech. Následovala další setkání, tentokrát již s ochutnávkou jídel. Ženy se začaly věnovat také dalším aktivitám jako jsou ruční práce (výroba šperků, patchworké dílny, zdobení textilu aj) a činnostem spojeným s udržováním tradic (vánoční a velikonoční dílny, masopust).⁷⁶

V Městské knihovně v Berouně pro ženy připravili komponovaný večer při vínu a svíčkách, který byl zaměřen na romantiku a partnerské vztahy. Vedle dvou autorských čtení si ženy vypošlechly zpěv a hru na saxofon, zhlédly ukázkou orientálních tanců a během prohlídky kostýmů si pohovořily o historii tance. Registrované čtenářky s sebou přivedly i své kamarádky, takže se na závěr večera rozproudila srdečná diskuse nejen s účinkujícími, ale i mezi divačkami.⁷⁷

74 Vládní výbor pro zdravotně postižené občany. *Národní plán opatření pro snížení negativních důsledků zdravotního postižení* [online], s. 29.

75 ZEMKOVÁ, J. Knihovny a jejich místo při zvyšování kvality života lidí s mentálním postižením, s. 43 – 45.

76 *Městská knihovna Louny* [online]. Louny: Městská knihovna, © 2011 [cit. 27.3.2012]. Dostupné z: <http://www.mkl.cz/>.

77 SCHOVÁNKOVÁ, L. Komponovaný večer pro ženy, které rády sní. *Čtenář*. 2011, 63(5), 196. ISSN

Knihovny se snaží nezapomínat ani na muže. Připravují pro ně takové programy, které odpovídají jejich zálibám a zájmům. Jedná se např. o přednášky o horolezectví, cyklistice a dalších sportech nebo programy pro „kutily“. V městské knihovně Most pro posledně jmenovanou skupinu připravily besedu s Přemkem Podlahou. Tyto aktivity jsou samozřejmě přístupné i ženám a dětem, avšak zájemci pocházejí především z řad mužů. Výrazně „mužskou“ aktivitou je rybaření. „*Podle statistik trávení volného času je rybaření v Česku druhým nejrozšířenějším koníčkem.*“⁷⁸ Městská knihovna Most proto pro muže před zahájením rybářské sezóny nachystala výběr knih s touto tematikou.

2.10 Knihovny jako místa pro rodiny s dětmi

Zřizováním tzv. **Family Pointů** knihovny podporují úsilí přivést do knihoven celé rodiny. Family Pointy slouží jako místo, kde mohou rodiče v příjemném prostředí nakrmit a přebalit své ratolesti, odpočinout si, nebo kde se mohou zabavit jejich starší děti, když rodiče potřebují získat určité informace či nahlédnout na internet. Samozřejmostí jsou přebalovací pulty, koutky, kde lze ohřát dětskou výživu, police s hračkami a stolky s pastelkami pro starší děti. Tato „rodinná zákoutí“ poskytují vhodné podmínky pro to, aby se celé rodiny mohly účastnit v knihovně pořádaných déletrvajících programů.

V knihovně Karla Dvořáčka (KKD) ve Vyškově pořádají ve spolupráci s Mateřským centrem Vyškov akci nazvanou **S kočárkem do knihovny**. Cílem je upozornit maminky na to, že do knihoven mohou přijít i s těmi nejmenšími. Jsou tak odbourávány případné obavy z toho, že miminko bude třeba hlučné. Při těchto setkáních se maminky s dětmi věnují tematicky zaměřeným aktivitám. V předvelikonoční čas je to např. výroba velikonočních dekorací. Účastníci si při ní zároveň připomenou tradici těchto největších křesťanských svátků. Pro nevěřící jsou tato setkání tak vlastně nejen setkáními mezi sebou, ale také nezávazným setkáním s křesťanskou věroukou. V době adventu se maminky s dětmi věnují např. zdobení perníčků či výrobě vánočních dekorací a drobných dárků. Jindy si děti hrají a rodiče se mohou dozvědět nejnovější informace z oblastí, které je aktuálně zajímají. Při setkání s odborníky tak např. získají informace o prevenci úrazů

0011-2321.

78 *Městská knihovna Most* [online]. Most: Městská knihovna [cit. 20.4.2012]. Dostupné z: <http://www.knihovnamost.cz/jak-jsem-potkal-ryby>.

u dětí a první pomoci nebo se seznámí s právě probíhajícími změnami v sociálním systému.⁷⁹ V zimním období uspořádala KKD ve Vyškově také přednášku týkající se lyžování s dětmi. Hovořilo se o „*prvních krůčcích na sněhu, potřebném vybavení a bezpečnosti na sjezdovkách. Zabrousilo se i do problematiky techniky jízdy a výcviku lyžování dětí.*“⁸⁰ Před letní sezónou jsou pořádány zase přednášky s tematikou cyklistiky, bezpečnosti při jízdě na kole, cyklovýletů. Před začátkem školního roku jsou zájemci seznámeni s problematikou hyperaktivity u dětí a možnostmi jejího řešení.

Při některých knihovnách také působí nejrůznější zájmové kroužky, kurzy domácích prací, vaření, rehabilitačních cvičení a dalších fyzických aktivit, do nichž se mohou zapojit všichni členové rodiny. Rodiny se dále mohou setkávat na nejrůznějších akcích, jako jsou třeba výstavky dětských prací, jež děti vytvořily při aktivitách přímo v knihovně nebo které souvisejí se zadanými tématy. Městská knihovna v Praze pro rodiče s dětmi připravuje pravidelné pořady, při nichž společně hrají hry, čtou pohádky či je společnými silami zdramatizují.

2.11 Knihovny jako místa setkávání dětí

Knihovny jsou také významným místem mimoškolního setkávání dětí. Děti přicházejí do knihoven nejen pro knihy a časopisy, ale s oblibou se účastní i různorodých programů, které jsou pro ně připravovány již řadu let. Knihovny tak vlastně určitým způsobem suplují školní družiny a zájmové kroužky. Ty jsou v dnešní době většinou placené a vyžadují pravidelnou docházku. Navíc je v těchto kroužcích, dětských organizacích a sdruženích registrováno asi jen 10–18 % dětské populace. Podle zprávy MŠMT „*klesá zájem dětí a mládeže o klasicky organizované nabídky pro volný čas...je tedy nutné vytvářet nabídku volnočasových aktivit, které jsou jakýmsi kompromisem mezi organizovanou a neorganizovanou formou trávení volného času.*“⁸¹ S takovouto nabídkou přicházejí právě knihovny. Jejich výhodou je, že své služby poskytují zdarma a jejich návštěva je ryze dobrovolná. Děti si mohou v knihovnách

79 Knihovna Karla Dvořáčka ve Vyškově [online]. Vyškov: Knihovna Karla Dvořáčka [cit. 27.3.2012]. Dostupné z: <http://www.kkdvykov.cz>.

80 Tamtéž.

81 Volný čas a prevence u dětí a mládeže – MŠMT 2002 [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2002 [cit. 17.4.2012]. Dostupné z: www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/olnycas.pdf.

zasoutěžit, zhlédnout divadelní představení, výtvarně ztvárnit svou oblíbenou knihu nebo pohádku či se jen tak setkat se svými kamarády a oblíbenými knihovnicemi. Aktivit, jež knihovny pro děti připravují, a to i mimo prostředí knihoven, je nepřeberné množství. Záleží na entuziasmu knihovnic pro práci s dětmi, na fantazii, nápadech, možnostech personálních i finančních. Některé aktivity probíhají na celorepublikové úrovni, avšak většina z nich se odehrává jen v určitých knihovnách. Uvést kompletní výčet není v rámci této práce možné, proto jsou uvedeny jen vybrané příklady.

2.11.1 Setkávání během Noci s Andersenem

Asi nejznámější celorepublikovou akcí je **Noc s Andersenem**. Tradice nocování v knihovnách se datuje od roku 2000, kdy s touto akcí započali v uherskohradištské knihovně. Již v roce 2001 se k tomuto počínu přidalo na 40 dalších knihoven. Do současnosti se tato akce rozšířila i do dalších zemí, a tak se nocuje v knihovnách nejen v Česku a na Slovensku, ale takřka po celém světě. V roce 2011 probíhala „kouzelná noc plná pohádek“ na 1 065 řádně evidovaných místech.⁸² Pohádky H. Ch. Andersena, V. Čtvrťka či K. J. Erbena četli dětem studenti, redaktoři nakladatelství i známé osobnosti jako např. herečka Kateřina Hrachovcová, písničkář Jan Vodňanský či spisovatel Miloš Kratochvíl. „*Jinde aktuálně využili zprávy ČTK o letu Krtečka do vesmíru a noc věnovali panu Zdeňku Milerovi a jeho Krtkovi. V Polici nad Metují se od knihy Krtek a orel dostali ke zvířátkům žijícím v CHKO Broumovsko. Krtečka v opravdické raketě vzpomněli na 33 místech, a to motivovalo také k pozorování hvězd a návštěvám hvězdáren, např. v Bělé pod Pradědem, Českém Krumlově i Boskovicích.*“⁸³ Asi nejčastěji do knihoven zavítaly pohádkové postavy Václava Čtvrťka – Rumcajs, Křemílek a Vochomůrka, víla Amálka, hajný Robátko nebo vodník Volšoveček. V Horšovském Týně tuto noc zasvětili návštěvě hradu a zámku v doprovodu hradního pána. Hosté se mohli zaposlouchat do rytmů středověké hudby, dozvědět se něco o tehdejších hudebních nástrojích a zhlédnout šermířské představení. V Plzni si oblíbené nocování děti zpestřily noční návštěvou ZOO, kde je kromě skutečných zvířat čekala i zvířata pohádková a postavy pohádkových bytostí

82 *Noc s Andersenem* [online]. [Praha]: Svaz knihovníků a informačních pracovníků, ©2010 [cit. 16.4.2012]. Dostupné na: <http://www.nocsandersenem.cz/ke-stazeni.html>.

83 Tamtéž.

(2010).⁸⁴ Na dalších místech se konaly např. lampionové průvody, stezky odvahy, nejrůznější hry a soutěže nebo ukázky práce policie, hasičů a záchranářů. Nabídka aktivit je každoročně velmi pestrá, stejně tak jako pomoc ze strany dobrovolníků, herců, spisovatelů, ale také rodičů, kteří se starají o pohoštění pro všechny nocležníky. Mimořádným přínosem této akce je také myšlenka propojení všech zúčastněných skrze internet, a to i na mezinárodní úrovni. Děti z Česka se tak mohou dozvědět o průběhu této noci za hranicemi, rozšířit si své obzory a najít si nové kamarády.

2.11.2 Další možnosti setkávání dětí při knihovnách

Již několik let pořádá Klub dětských knihoven při SKIPu Karlovarského kraje **Hry bez hranic**. Pátý ročník, který se konal v roce 2011, byl zaměřen na historii města Chebu. 14 dětských knihovnických družstev se proměnilo na šlechtice a šlechtičny nebo hordy loupeživých rytířů a soutěžilo v kreslení, vymýšlení pověstí, hodu granátovou koulí, v běhu po kostelních schodech nebo šití medvěda. Součástí her byl i znalostní test z historie.⁸⁵ Třetí ročník zase probíhal ve znamení starých řemesel.

O prázdninách se v knihovnách otevírají také příměstské tábory. Městská knihovna Chrudim např. uspořádala tábory Tvořiváček (tvořivé dílny) nebo Prázdniny v knihovně nejen s Pipi Dlouhou Punčochou. Obecní knihovna ve Štěpánkovicích dokonce uspořádala tábor pětidenní. Jednotlivé dny probíhaly vždy pod jinou tematikou. „Honbu za piráty“ vystřídal den nazvaný „Po stopách Vinetoua“, následovala „Cesta za tajemstvím Bílé paní“, sportovní den a v závěru byly pro děti připraveny také tradiční táborové aktivity jako opékání vuřtů a stezka odvahy.⁸⁶

Knihovny spolupracují i na akcích, jež pořádají jiné organizace a sdružení. Knihovna města Plzně se kupříkladu se svým programem přidala k Bambiriádě, která je „*aktivní prezentací občanských sdružení dětí a mládeže a středisek volného času*“.⁸⁷

84 Knihovna města Plzně. Výroční zpráva o činnosti a hospodaření za rok 2010 [online]. Plzeň: Knihovna města Plzně, ©2012 [cit. 21.4.2012]. Dostupné z: <http://www.knihovna.plzen.eu/oknihovne.php#zpravy>.

85 NOVOTNÁ E. Hry bez hranic aneb Knihovnice dětem v Chebu. *Čtenář*. 2011, **63**(10), 376.

86 *Obecní knihovna Štěpánkovice* [online]. Štěpánkovice: Obecní knihovna, © 2010–2012 [cit. 3.4.2012]. Dostupné z: <http://knihovna.stepankovice.cz/index.php?obsah=archiv-akci/akce-2011>.

87 *Bambiriáda 2012* [online]. Česká rada dětí a mládeže, ©2012 [cit. 18.4.2012]. Dostupné z: <http://www.bambiriada.cz/2012.php>.

V roce 2010 se Bambiriáda nesla v duchu poznávání rodného kraje. Knihovna se do ní zapojila soutěžemi pro děti s názvem „Kamarádi z knížek“, „Otázky z klobouku“ a „Bludiště – všechny cesty vedou do knihovny“.⁸⁸

Ačkoliv to není mnohdy patrné, záměrem všech pořádaných akcí je aktivní podpora čtenářství a snaha přivést do knihoven nové čtenáře. Úspěch na tomto poli slaví Knihovna města Plzně, která pro děti připravuje pravidelný pořad **Knihofon**.⁸⁹ Jedná se o hlasité čtení do mikrofonu. Pro děti je tento způsob rozvoje čtenářských dovedností mnohem přitažlivější než běžné čtení, a tak se v této knihovně brzy ustavil neformální čtenářský kroužek. Při společném čtení se mohou děti zabavit také v Městské knihovně v Praze. Návštěvu knihovny si pak mohou zpestřit díky řadě volnočasových aktivit, např. v divadélku, klubech pro nejmenší čtenáře nebo v klubu **Magic: The Gathering**, kde se setkávají ti, které zaujala stejnojmenná karetní sběratelská hra.⁹⁰ Programy pro děti jsou připravovány i v menších knihovnách. V Pustiměři pořádají tzv. **Pexesománii**. Jedná se o turnaje v oblíbené dětské hře – pexesu.

2.12 Knihovny jako místa setkávání s významnými osobnostmi

Knihovny jsou také místem, kde se může veřejnost setkávat s významnými osobnostmi nejen svého regionu - s literáty, hudebníky, herci, ale i politiky nebo jinými veřejnými činiteli, s nimiž by za běžných okolností nepřišla do styku, nebo pouze ve zcela jiných situacích. V knihovnách tyto osobnosti seznámí veřejnost se svou prací, umožní jí nahlédnout do zákulisí své činnosti či poznat také jejich lidský, neprofesionální rozměr. Pro mnohé je setkání s jejich oblíbených spisovatelem nezapomenutelným zážitkem. Při besedě s ním se mohou posluchači seznámit s novými tituly, které jsou jim při těchto setkáních představovány, nebo získat odpověď na otázky, jež si kladli při čtení děl starších a na něž získat odpověď z knih nebylo možné. Mnohé čtenáře zajímá, co autora inspirovalo, poměr fikce a reality. Někteří se kloní i k otázkám z osobního života. Zkušenosti jejich oblíbeného autora pro ně mohou být určitým návodem, jak se vypořádat

88 *Knihovna města Plzně*. Výroční zpráva o činnosti a hospodaření za rok 2010 [online]. Plzeň: Knihovna města Plzně, ©2012 [cit. 18.4.2012]. Dostupné z: <http://www.knihovna.plzen.eu/oknihovne.php#zpravy>.

89 ŠLESINGEROVÁ, H. O Knihofonu, dětech a slonech v Plzni. *Čtenář*. 2011, **63**(10), 375.

90 *Městská knihovna v Praze* [online]. Praha: Městská knihovna, ©2011 [cit. 20.4.2012]. Dostupné z: <http://www.mlp.cz/cz/>

s vlastními problémy a těžkými životními situacemi. Autorská čtení se konají především během **Maratonu čtení**, který probíhá v rámci akce **Březen – měsíc čtenářů**, ale také při příležitosti oslav ke **Světovému dni knihy** nebo ke **Dni pro dětskou knihu**. V Knihovně města Plzně se např. v roce 2010 představili spisovatelé Petra Braunová, Václav Chaloupek a Michaela Burdová.

2.13 Knihovny jako místa setkávání se zvířaty

V knihovnách dochází nejen k vzájemnému setkávání lidí, ale někdy také k setkávání lidí se zvířaty. Především pro děti jsou tyto akce mimořádným zážitkem. Kromě toho, že při nich lépe vstřebávají poznatky o představovaném zvířeti, vidí jej z jiné perspektivy než v ZOO nebo v televizi a mohou si jej prohlédnout opravdu zblízka či si na něj dokonce sáhnout, mohou mít tato setkání také terapeutický význam. O účincích animoterapie (léčby pomocí zvířat) bylo již napsáno nejedno pojednání. Mnohé knihovny pořádají např. akci nazvanou **Čteme pejskům**. Děti, které mají problémy např. s hlasitým čtením, se při čtení zvířecímu kamarádovi mnohem více uvolní a dosahují při čtení lepších výsledků. Zkušenosti s canisterapií (z lat.canis – pes) mají např. knihovny ve Vyškově a v Českém Těšíně, který stál na počátku tohoto projektu. Ve spolupráci se ZOO či kluby chovatelů jsou dětem v knihovnách představovány také další druhy zvířat. Podmínkou je zachování bezpečnosti a hygienických opatření, proto pro tento účel bývají vybírána zvířata, která tyto požadavky splňují. Děti se tak mohou v knihovnách setkat například s želvami, nejedovatými hady nebo exotickým ptactvem. Některé knihovny si však troufnou zajít i dále. Tak např. Knihovna města Plzně umožnila dětem seznámit se přímo v prostorách knihovny s jedním z hrdinů populárních knížek a večerníčků, medvědětem chovaným v péči Václava Chaloupka. Se psíkem mývalovitým se děti zase mohly setkat při akci **Vezmi knížku na procházku**. Tato procházka, zakončená oblíbeným opékáním vuřtů, směřovala od knihovny k rozhledně na Chlumu.⁹¹

91 *Knihovna města Plzně*. Výroční zpráva o činnosti a hospodaření za rok 2010 [online]. Plzeň: Knihovna města Plzně, ©2012 [cit. 20.4.2012]. Dostupné z: <http://www.knihovna.plzen.eu/oknihovne.php#zpravy>.

2.14 Knihovny jako místa setkávání občanských sdružení a zájmových klubů

Při knihovnách působí také nejrůznější kluby a občanská sdružení. Jejich vzájemná spolupráce je obohacuje nejen po stránce programové, ale též finanční. Knihovny za poskytnutí prostor mohou nabízet služby těmto sdružení a klubů, na něž by za běžných okolností neměly dostatek vlastních finančních prostředků. Dochází tak k obohacení na obou stranách. Při Městské knihovně v Praze např. působí **Filmový klub**, jehož členství opravňuje k návštěvě všech filmových klubů po celé ČR. K projekcím dochází téměř denně. Každé pondělí se zde představují práce studentů FAMU nebo díla světové kinematografie, o nichž se tito studenti učí. Následuje beseda s tvůrci a kritiky. Každé úterý jsou pak divákům představovány nejzdařilejší filmy všech dob. Zbylé dny jsou vyhrazeny 3D projekcím novinek nebo festivalům a přehlídkám jako jsou **ONE WORLD** – mezinárodní festival dokumentárních filmů o lidských právech, přehlídka národních kinematografií či **MENE TEKEL** – mezinárodní festival proti totalitě, zlu a násilí.⁹²

S Knihovnou Karla Dvořáčka ve Vyškově spolupracuje komunitní nadace pro vědění, umění a civilizaci **Tři brány**. Společně připravily projekt nazvaný *...s láskou*. „*Jeho cílem je uctít Den památky obětí holocaustu a předcházení zločinům proti lidskosti.*“⁹³ Lidé jsou seznamováni s tematikou života Židů a jejich zvyků prostřednictvím setkání s pamětníky holocaustu, besed, výstav židovských reálií, promítání filmů, či workshopů. V základě stojí přesvědčení, že proti nesnášenlivosti a z ní pramenící zločiny se nejlépe bojuje poznáním a vlastní zkušeností.

Při Knihovně města Plzně působí tři občanská sdružení. Prvním je **Ason-klub**, literární klub mladých začínajících autorů západních Čech. Podobného zaměření je občanské sdružení **Pro libris**, které se snaží aktivně podporovat vydávání děl „nekomerční regionální literatury“.⁹⁴ Posledním z těchto sdružení je **Kruh přátel knižní kultury**. Pod jeho záštitou se konají nejrůznější křty knih, besedy, přednášky či poetické a dramatické recitály.

92 *Městská knihovna v Praze* [online]. Praha: Městská knihovna, ©2010 [cit. 3.4.2011]. Dostupné z: <http://www.mlp.cz/cz/>.

93 MARUŠINCOVÁ, D. Příběhy žluté hvězdy. *Čtenář*. 2011, 63(1), 21.

94 *Knihovna města Plzně*. Výroční zpráva o činnosti a hospodaření za rok 2010 [online]. Plzeň: Knihovna města Plzně, ©2012 [cit. 20.4.2012]. Dostupné z: <http://www.knihovna.plzen.eu/oknihovne.php#zpravy>.

3 PROSTŘEDÍ KNIHOVEN JAKO MÍST SETKÁVÁNÍ

Stále častěji se objevují tendence přizpůsobit prostory knihoven tak, aby lidé v knihovnách trávili co nejvíce času. Knihovny nemají být již jen místem, kde lze sehnat dostatek kvalitní literatury, ale mění se v jakési „obývací pokoje komunity“.⁹⁵ Důraz je kladen na přívětivé prostory, pohodlný sedací nábytek, tepelnou a světelnou pohodu. V potaz jsou brány i individuální požadavky na komfort. Vedle místností pro různé početné skupiny některé knihovny budují také studovny či relaxační místnosti pro jednotlivce. V zahraničí jdou až za hranice našich představ, co všechno je v knihovnách možné. Např. knihovna v rakouském Linci pro komfort svých uživatelů nachystala i klasické postele s lůžkovinami, v nichž si lze číst.⁹⁶ Ve větších knihovnách jsou zřizovány také kavárny, samozřejmě jsou menší občerstvení. Podnětné jsou také příklady ze zahraničí, kde se v knihovnách nacházejí například i supermarkety a restaurace, aby starost o zajištění těchto základních životních potřeb neodváděla lidi z knihoven.

Neméně důležitá je i otevírací doba. Měla by co nejvíce vyhovovat potřebám komunity, brát zřetel na možnosti občanů aktivně se účastnit akcí pořádaných knihovnou. Knihovna by měla být otevřena pro veřejnost v době, kdy ji může efektivně využívat. V počátcích veřejného knihovnictví, tedy ve druhé polovině 19. století, bylo běžné, že veřejné knihovny a čítárny byly otevřeny zejména v odpoledních a večerních hodinách, ale také v neděli. Zohledňovaly tak časové možnosti svých uživatelů, kdy skutečně mohli do knihoven zavítat, neboť v té době byl pracovní týden šestidenní. Je nesporné, že stejně tak, jako si lidé v neděli našli cestu do sportovních center, kin a obchodních středisek, naplnili by i knihovny. Mnohé z knihoven však dosud mají zavřeno i o sobotách, drží tzv. „modré pondělky“ nebo mají omezenou otevírací dobu na pouhých pár hodin.⁹⁷

95 *Služby veřejných knihoven: směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj*, s. 16.

96 Tato informace pochází z osobní návštěvy knihovny v Linci, tzv. Věže vědění.

97 RICHTER, V., Špatná zpráva o úspěšném rozvoji českých veřejných knihoven. In: *Knihovny současnosti 2006: sborník ze 14. konference, konané ve dnech 12.-14. září 2006 v Seči u Chrudimi*. Brno: Sdružení knihoven, 2006, s. 41.

ZÁVĚR

Knihovny za dobu své existence prošly dlouhým vývojem a řadou významných změn. Z takřka „posvátných institucí“ se staly místy, jež už neslouží pouze coby úložiště intelektuálního bohatství národů, ale jsou také významnými centry setkávání. K těmto setkáváním dochází při každé návštěvě knihovny, ať již registrovanými uživateli či jen lidmi, kteří do ní zavítali za přidruženými aktivitami, případně jako doprovod blízkých osob. Aktivity knihoven však probíhají i mimo vlastní budovy, a tak dochází pod jejich patronátem i k setkávání s těmi, kteří do knihoven nikdy nezavítali.

Pro širokou veřejnost byly knihovny zpřístupněny na přelomu 18. a 19. století. V našich podmínkách se vydělovaly především z knihoven již existujících, zejména školních a spolkových. Veřejné knihovny se tak ustavily se jako samostatné instituce, které sloužily především pro shromažďování, zpracovávání, uchovávání a znovu zpřístupňování dokumentů. Pokud se v nich lidé setkávali, tak zpočátku pouze náhodně, kdy do knihoven zavítali za účelem realizování výpůjčky. V čítárnách knihoven se dbalo na udržování ticha, aby se čtenáři mohli věnovat nerušenému studiu.

Teprve později, kdy se již ustálil systém knihoven, knihovnické profese i jejich dotování, se začaly knihovny hlouběji zamýšlet nad tím, jak do knihoven přivést další čtenáře a udržet v nich ty stávající. Počáteční aktivity směřovaly především k rozvoji čtenářských dovedností a schopností, s čímž se pojily nejrůznější soutěže, výstavy, besedy. Vždy záleželo na entuziasmu a nápaditosti knihovníků. Některé akce pak probíhaly i na celostátní úrovni. Snad tou nejproslulejší během totalitního období byla akce „Březen – měsíc knihy“. O její oblibě svědčí fakt, že přetrvala až do současnosti, jen v pozměněné podobě a pod jiným názvem.

K opravdovému rozvoji těchto doplňkových aktivit však došlo po roce 1989. Uvolnění poměrů a zejména nástup nových informačních technologií vedl mnohé knihovny k tomu, že začaly bojovat o čtenáře také alternativními prostředky. Z knihoven se postupně začala stávat komunitní centra, která se zaměřovala také na kulturní a sociální potřeby komunity. Dnes již většina veřejných knihoven pořádá nejrůznější doplňkové a volnočasové aktivity. Některé jsou pořádány na celorepublikové úrovni, jako např. Noc

s Andersenem, ale mnohé z nich jsou specifické pouze pro tu kterou knihovnu. Knihovny se snaží být místem pro všechny, místem, kam se lidé budou rádi vracet i v době, kdy již stačí jen zasednout k internetu a rychle si dohledat potřebné informace.

Mnozí se strachují o budoucnost knihoven, o to, zda obhájí svoji existenci. Avšak stále rostoucí zájem o aktivity v knihovnách a jejich stále pestřejší nabídka ukazuje spíše na přerod těchto tradičních institucí v moderní multikulturní střediska, která se o svou existenci nemusí strachovat. Stačí vyjít vstříc požadavkům uživatelů, zamyslet se nad novou úlohou veřejných knihoven a přijmout ji jako výzvu pro budoucnost. Pro člověka jako tvora společenského, jak jej nazval již Aristoteles, tak mohou hrát knihovny stále nezastupitelnou úlohu.

POUŽITÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE:

Monografie:

1. CEJPEK, Jiří et al. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. 2., dopl. vyd. V Praze: Karolinum, 2002. 247 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-246-0323-3.
2. JÍROVÝ, Zdeněk. *Osvětou k svobodě: jedna z cest české kultury k současnosti*. Vyd. 1. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2005. 185 s. ISBN 80-068-198-5.
3. *Knihovna jako instituce národní: anketa o veřejných knihovnách*. Praha: Spolek veřejných obecních knihovníků, 1928. 150, [1] s., 3 listy.
4. POCH, Josef. L.J. *Živný a knihovní zákonodárství*. V Berouně: [nákl. vl.], 1935. 19, [I] s.
5. POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003. 243 s. ISBN 80-246-0508-2.
6. PULMAN (projekt). *PULMAN: public libraries mobilising advanced networks: doporučení pro činnost veřejných knihoven, archivů a muzeí v podmínkách informační společnosti: [projekt...]*. 2. vyd., (1. knižní). Praha: Národní knihovna České republiky, 2004. 381 s. ISBN 80-7050-447-1.
7. *Služby veřejných knihoven: směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj*. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2002. 127 s. Aktuality SKIP; sv. 20. ISBN 80-85851-14-8.
8. *Společné cesty: veřejné knihovny ve střední Evropě a skupiny obyvatelstva ohrožené sociálním vyloučením: mezinárodní seminář Ostrava, 10.- 11.11.2008 = Gemeinsame Wege: öffentliche Bibliotheken in Mitteleuropa und die von sozialer Ausgrenzung bedrohten Bevölkerungsgruppen: internationales Seminar Ostrava, 10.-11.11.2008*. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2009. 87 s. Aktuality SKIP; sv. 25. ISBN 978-80-85851-19-9.

9. SUCHÁ, Pavla. *Čtenářská společnost v Radnicích 1818-1968: historie prvního čtenářského spolku v Čechách*. V Rokycanech: Okresní knihovna, 1968. 27 s.: il.
10. ŠINDELÁŘ, Karel. *Dějiny knihoven v českých zemích do roku 1918*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989. 131 s.

Články v časopisech:

1. Dětská knihovna. *Česká osvěta*. 1905-1906, **2**, 53-58.
2. DOČKALOVÁ, Marie. Jedno a čtvrt století pro Třebíč. *Čtenář*. 2011, **63**(6), 220-221. ISSN 0011-2321.
3. DONT, J. Slovo o vzájemnosti školy a knihovny veřejné. *Česká osvěta*. 1905-1906, **2**, 49- 51.
4. EMLER, Jan. Jak mohou obce přispět ku vzdělání lidu. *Česká osvěta*. 1910, **6**, 36- 38
5. LACINOVÁ, Hana. Knihovna v Havlíčkově Brodě všemi smysly. *Čtenář*. 2011, **63**(6), 217-218. ISSN 0011-2321.
6. MARUŠINCOVÁ, D. Příběhy žluté hvězdy. *Čtenář*. 2011, **63**(1), 21-22. ISSN 0011-2321.
7. MAUER, J. Severoamerické veřejné knihovny. *Česká osvěta*. 1910, **6**, 242-244.
8. MORAVEC, F. V., TOBOLKA, Zd. V. a PASTRNEK, F. Otevřený list p. t. poslancům na sněmu království Českého! *Česká osvěta*. 1906-1907, **3**, 45-53.
9. NOVOTNÁ Eva. Hry bez hranic aneb Knihovnice dětem v Chebu. *Čtenář*. 2011, **63**(10), 376. ISSN 0011-2321.
10. POSPÍŠIL, K. O lidovýmičovním úkolu našich spolků. *Česká osvěta*. 1905-1906, **2**, 149-52.
11. SCHOVÁNKOVÁ, Lada. Komponovaný večer pro ženy, které rády sní. *Čtenář*. 2011, **63**(5), 196. ISSN 0011-2321.

12. ŠLESINGEROVÁ, Helena. O Knihofonu, dětech a slonech v Plzni. *Čtenář*. 2011, **63**(10), 375. ISSN 0011-2321.
13. VALIŠOVÁ, Edita. Knihovna Jiřího Mahena je knihovnou pro všechny. *Čtenář*. 2011, **63**(1), 17-19. ISSN 0011-2321.
14. Veřejná knihovna v Bostonu. *Česká osvěta*. 1905-1906, **2**, 19-20, 37.
15. ŽIVNÝ, Lad. J. Deset let veřejných knihoven, a co předcházelo. *Časopis československých knihovníků*. V Praze: Spolek československých knihovníků a jejich přátel, 1928, **7**(4), 145-161.

Stati ve sbornících:

1. BUBENÍČKOVÁ, Hana. Počítačová gramotnost a Internet pro nevidomé. In: *Služby knihoven zdravotně postiženým uživatelům*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2004, s. 47-59. ISBN 80-7050-455-2.
2. Legislativa České republiky zaměřená na zdravotně postižené občany: přehled vybraných právních předpisů. In: *Služby knihoven zdravotně postiženým uživatelům*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2004, s. 30-34. ISBN 80-7050-455-2.
3. Madridská deklarace. In: *Služby knihoven zdravotně postiženým uživatelům*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2004, s. 20-29. ISBN 80-050-55-2.
4. RICHTER, Vít. Špatná zpráva o úspěšném rozvoji českých veřejných knihoven. In: *Knihovny současnosti 2006: sborník ze 14. konference, konané ve dnech 12.-14. září 2006 v Seči u Chrudimi*. Brno: Sdružení knihoven, 2006, s. 17-42. ISBN 80-86249-41-7.
5. ZEMKOVÁ, Jaroslava. Knihovny a jejich místo při zvyšování kvality života lidí s mentálním postižením. In: *Služby knihoven zdravotně postiženým uživatelům*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2004, s. 40-46. ISBN 80-7050-455-2.

Elektronické zdroje:

1. ADLEROVÁ, Zdeňka, 2007. Práce s pamětí v knihovnách. *Ikaros* [online]. **11**(11) [cit. 16.4.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/prace-s-pameti-v-knihovnach>.
2. *Bambiriáda 2012* [online]. Česká rada dětí a mládeže, ©2012 [cit. 18.4.2012]. Dostupné z: <http://www.bambiriada.cz/2012.php>.
3. CELBOVÁ, Iva, 1998. Veřejná knihovna jako pomocník při celoživotním vzdělávání. *Ikaros* [online]. **2**(10) [cit. 18.03.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupný na www: <http://www.ikaros.cz/node/498>.
4. HORA, Michal a RICHTER, Vít, 2000. Veřejné informační služby knihoven – nový program pro občany a knihovny. *Ikaros* [online]. **4**(8) [cit. 15.4.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/verejne-informacni-sluzby-knihoven-novy-program-pro-obcany-a-knihovny>.
5. HOUŠKOVÁ, Zlata, 2004. Komunitní role veřejných knihoven. *Ikaros* [online]. **8**(4) [cit. 21.2.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupný na www: <http://www.ikaros.cz/node/1606>.
6. *K3 Bohumín*. Knihovna: kurzy v knihovně [online]. Bohumín: K3, ©2007-2012 [cit. 15.4.2012]. Dostupné z: <http://www.k3bohumin.cz/cz/knihovna/kurzy-v-knihovne/>.
7. *Knihovna Karla Dvořáčka ve Vyškově* [online]. Vyškov: Knihovna Karla Dvořáčka [cit. 27.3.2012]. Dostupné z: <http://www.kkdvyskov.cz>.
8. *Knihovna města Plzně*. Výroční zpráva o činnosti a hospodaření za rok 2010. [online] Plzeň: Knihovna města Plzně, ©2012 [cit. 18.4.2012]. Dostupné z: <http://www.knihovna.plzen.eu/oknihovne.php#zpravy>.
9. *Krajská knihovna Karlovy Vary* [online]. Karlovy Vary: Krajská knihovna [cit. 16.4.2012]. Dostupné z: <http://www.knihovna.kvary.cz/cs/pro-navstevniky/pro-neslysici55/>.

10. LUKAVEC, Jan, 2009. Hravé knihovny v informačním a ekonomicky efektivním věku. *Ikaros* [online]. **13**(10) [cit. 25.02.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupný na www: <http://www.ikaros.cz/node/5740>.
11. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. Vsetín: Masarykova veřejná knihovna, ©2008-2012 [cit. 15.4.2012]. Dostupné z: <http://www.mvk.cz/knihovna/vsetin/informacni-centrum/>.
12. *Městská knihovna Hranice* [online]. Hranice: Městská knihovna, ©2006 [cit. 21.4.2012]. Dostupné z: http://www.mek.hranet.cz/modules.php?op=modload&name=PagEd&file=index&topic_id=0&page_id=1&node=1.
13. *Městská knihovna Litvínov* [online]. Litvínov: Městská knihovna, ©2012 [cit. 16.4.2012]. Dostupné z: <http://www.knihovna-litvinov.cz/tiskove-zpravy/archiv/2011>.
14. *Městská knihovna Litvínov* [online]. Litvínov: Městská knihovna, ©2012 [cit. 16.4.2012]. Dostupné z: <http://www.knihovna-litvinov.cz/tiskova-zprava/89>.
15. *Městská knihovna Louny* [online]. Louny: Městská knihovna, ©2011 [cit. 16.4.2012]. Dostupné z: <http://tretivek.mkl.cz/clanky/streetart-u-elpidy>.
16. *Městská knihovna Most* [online]. Most: Městská knihovna [cit. 20.4.2012]. Dostupné z: <http://www.knihovnamost.cz/jak-jsem-potkal-ryby>.
17. *Městská knihovna v Praze* [online]. Praha: Městská knihovna, ©2010 [cit. 3.4.2011]. Dostupné z: <http://www.mlp.cz/cz/>.
18. *Městské kulturní středisko Studénka*. Knihovna: akce knihovny [online]. Studénka: Městské kulturní středisko [cit. 15.4.2012]. Dostupné z: <http://www.meksstudenka.cz/knihovny/akce-knihovny.html>.
19. NEJEZCHLEBOVÁ, Jana, 2006. Odpovídá informační vzdělávání v knihovnách současným požadavkům? *Ikaros* [online] **10**(5) [cit. 15.4.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/odpovida-informacni-vzdelavani-v-knihovnach-soucasnym-pozadavkum>.

20. *Noc a Andersenem* [online]. [Praha]: Svaz knihovníků a informačních pracovníků, ©2010 [cit. 16.4.2012]. Dostupné na: <http://www.nocsandersenem.cz/ke-stazeni.html>.
21. *Obecní knihovna Štěpánkovice* [online]. Štěpánkovice: Obecní knihovna, ©2010 – 2012 [cit. 3.4.2012]. Dostupné z: <http://knihovna.stepankovice.cz/index.php?obsah=archiv-akci/akce-2011>.
22. PETÝRKOVÁ, Kateřina, 2010. Zpráva ze semináře Veřejné knihovny podporují čtenářství občanů se sluchovým postižením. *Ikaros* [online]. **14**(5) [cit. 16.4.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/zprava-ze-seminare-verejne-knihovny-podporuji-ctenarstvi-obcanu-se-sluhovym-postizenim>.
23. RÖSSLEROVÁ, Ivana, 2002. Krajská knihovna vysočiny Havlíčkův Brod otevřela Univerzitu volného času. *Ikaros* [online]. **6**(11) [cit. 15.4.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/krajska-knihovna-vysociny-havlickuv-brod-otevrela-univerzitu-volneho-casu>.
24. VALEŠOVÁ, Jana Osif. Cambridgeské zkoušky. *Knihovna!!!/KMO*. [online]. Ostrava: Knihovna města Ostravy, ©2009. Poslední změna 21.2.2010 [cit. 15.4.2012]. Dostupné z: <http://cms.kmo.cz/www/cl-900/188-cambridgeske-zkousky/10108-cambridgeske-zkousky/>.
25. VEJSADOVÁ, Jana, 2007. Programy nejen pro seniory. *Ikaros* [online], **11**(1) [cit. 15.4.2012]. ISSN 1212-5075. Dostupné z <http://www.ikaros.cz/programy-nejen-pro-seniory>.
26. Vládní výbor pro zdravotně postižené občany. *Národní plán opatření pro snížení negativních důsledků zdravotního postižení* [online]. Vládní výbor pro zdravotně postižené občany. [S.l.: s.n.], srpen 1993 [cit. 18.4.2012], s. 7. Dostupné z: www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/npo93.pdf.
27. *Volný čas a prevence u dětí a mládeže – MŠMT 2002* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2002 [cit. 17.4.2012]. Dostupné z: www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/olnycas.pdf.

RESUMÉ

Bakalářská práce „Veřejná knihovna jako místo veřejného setkávání“ se zaměřuje na doplňkové a volnočasové aktivity veřejných knihoven. Knihovny již nejsou chápány pouze jako instituce, kde lze sehnat potřebné informace a literaturu, ale stávají se místem veřejného setkávání. K těmto setkáváním dochází zejména organizovaně na nejrůznějších přednáškách, koncertech, při účasti na kurzech a besedách, společném čtení, výstavách, výtvarných dílnách nebo jiných kulturních a vzdělávacích aktivitách. Práce podává stručný přehled těchto aktivit a příklady z praxe. K setkávání však dochází i náhodně při každé individuální návštěvě knihovny. Na neutrální půdě se zde setkávají nejrůznější sociální skupiny a vrstvy, knihovníci a lektori s uživateli, postižení se zdravými, cizinci s místními, děti a mládež se seniory, lidé nejrůznějších profesí a zálib. Knihovny se tak stávají místem pro všechny, kde v moderní době může stále ještě docházet ke smysluplnému navazování a prohlubování mezilidských vztahů na všech úrovních. Tím tak knihovny v době rozvoje moderních informačních technologií získávají nový smysl a poslání.

SUMMARY

Bachelor work “The public library as a public meeting place” focuses on complementary and leisure activities of public libraries. Libraries today are no longer understood as mere institutions where it is possible to get necessary information and literature, but they are becoming a public meeting place. These public meetings are most of all organised in forms of various lectures, concerts, courses, forums, public readings, exhibitions, art workshops, or other cultural and educational activities. The paper gives a brief overview of these activities and presents practical examples. However, public meetings also happen coincidentally on each individual visit to the library. On neutral ground, there are meetings of people from various social groups and social levels, people of diverse professions and interests; library workers and lecturers meet with users, the disabled with healthy population, foreigners with locals, children and young people with seniors. Libraries are thus becoming a place for everybody where, in the modern world, meaningful relationships can be established and intensified on all levels. As a result, libraries, at the time of development of modern information technologies, are taking on a new meaning and a new role.